

90-614

VERSLAG
ZEEUWSE CULTURELE DAG
1990

ZEEUWSE CULTURELE RAAD

7 005.7:3-053.6:372.87:373.5(063)

90-614

Verslag
Zeeuwse Culturele Dag
1990

Boekmansichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

ZEEUWSE CULTURELE RAAD
Dam 31, Postbus 407, 4330 AK Middelburg, tel. 01180-82500

drukwerkverzorging:
huisdrukkerij stichting zeeland

Verslag Zeeuwse Culturele dag 1990

Op 15 maart 1990 vond in "t Beest" te Goes de Zeeuwse Culturele Dag plaats. Deze studiedag was dit keer gewijd aan het thema "jongeren en cultuur". Zo'n 65 personen namen er aan deel. De deelnemerslijst beziend, kunnen we stellen dat het doel om velerlei organisaties en instituten te interesseren, is bereikt. Verheugend was vooral de belangstelling vanuit het onderwijs.

Over het algemeen verliep de studiedag in een prettige sfeer. De accommodatie van 't Beest bleek een zeer geschikte ambiance te bieden. Dat ook de jongeren zélf zich hier thuisvoelden - hoewel ze sterk in de minderheid waren - bleek wel uit de assertieve wijze waarop ze in de loop van de dag "van zich afbeten".

De discussies die in het middagedeelte in werkgroepen werden gevoerd, verliepen prettig en gaven in voldoende mate voeding aan de paneldiscussie die als laatste onderdeel stond geprogrammeerd. Tijdens deze discussie zijn een aantal interessante uitspraken en constatering gedaan.

Al met al vormt deze Zeeuwse Culturele Dag een uitdaging om consequent verder te gaan op de weg naar grotere cultuurparticipatie van jongeren en betere bereikbaarheid van het culturele aanbod.

Achtereenvolgens treft u in dit verslag aan:

- de tekst van het openingswoord door mw. G. de Vries-Hommes;
- de tekst van de vier inleidingen;
- een verslag van de paneldiscussie;
- impressies van aanwezige leerlingen;
- perspublicaties;
- deelnemerslijst en programma.

Zeeuwse Culturele Raad,
september 1990

**Opening door mw. G. de Vries/Hommes
lid Gedeputeerde Staten van Zeeland**

De dag, die we voor de boeg hebben, is nog lang. We kunnen lang met elkaar praten. Daarom wil ik proberen wat verwarring te zaaien als hulpmiddel voor hopelijk levendige discussies.

Waarbij ik toch wel hoop, dat het voor de voorzitter bij de afsluiting mogelijk zal zijn de opbrengst van deze dag in enkele kernpunten samen te vatten.

Want op zich is het onderwerp van deze Zeeuwse culturele dag zo lekker ruim, dat het een koud kunstje is met zijn allen voldoende onduidelijkheid te scheppen. Wie praat over wat bij het thema jongeren en cultuur?

Hebben we het over:

- de teken- en muzieklessen op school?
- de blokfluit- en pianolessen aan de muziekscholen?
- het overmatige kijken naar tv programma's, waarin zoveel cultuur zit, met als summum de videoclips, waarin artistieke vormgeving en popmuziek in samenhang worden aangeboden.
- de niet te stillen honger naar muziek, die dankzij de uitvinder van de walkman nu ook op straat en zelfs midden in gesprekken nog kan worden bevredigd.
- het publiek in disco's en jongerencentra?

of

- de jeugdleden van harmonieën, fanfares en kerkkoren?

Het aantal jongeren dat met cultuur bezig is en het aantal uren dat er per jongere aan cultuur gedaan wordt, is onvoorstelbaar groot.

De vraag is wel of de manier waarop en het soort cultuur waar men mee bezig is naar onze zin is.

Voldoen de jongeren aan de normen, die wij stellen, en welke normen mogen wij stellen?

Duizenden jongeren zijn actief als onbezoldigd beeldend kunstenaar in de graffiti-sector. Dat wordt niet door iedereen gewaardeerd. Sommige mensen noemen dat vandalisme, maar dat zijn vanzelfsprekend mensen die geen culturele normen hanteren. En dat kunnen we beter buiten beschouwing laten. Maar hoe zit dat met de waardering van mensen, die wel culturele normen hanteren. In hoeverre passen die bij de jongeren?

Een eerste norm, die ik zou willen noemen, is het idee, dat er zoiets zou zijn als een eigen jongerencultuur.

De popmuziek wordt daarbij meestal als een van de hoofdbestanddelen gezien. Maar is dat nog wel iets van de jongeren apart?

Het publiek voor popmuziek is opgebouwd van ca. 1960 af. Alleen als je van mening bent dat je van popmuziek eeuwig jong blijft, kan je popmuziek nog specifiek jongerencultuur noemen.

En hoe zit het met talenten als bijvoorbeeld de winnaars van de Zeeuwse aanmoedigingsprijs, de pianiste Marianne Boer en de fluitist Maurice Heugen. Jong en cultuur maar is dat jongerencultuur?

Ik vraag het me af of er zoiets als een aan te wijzen jongerencultuur bestaat? Is het echt zo dat jongeren een geheel eigen smaak en stijl hebben. Wat dat betreft kan je af en toe verrassend op het verkeerde been worden gezet. De jeugdige belangstelling voor de Mozart-film "Amadeus" en de hitnotering van Ravel's Bolero stemmen tot nadenken.

Een tweede norm waarmee we voorzichtig moeten zijn is het idee dat cultuur voor jongeren alleen erkend wordt als het in door de kenners goedgekeurde kaders plaatsvindt.

De bezoekersaantallen van jongerencentra en het aantal culturele jongerenpaspoorten worden geturfd. En die cijfers zijn niet zo hoog, dus is er niet zoveel belangstelling voor cultuur bij jongeren.

Muziek en tekenlessen op school tellen we meestal niet mee. Wat op een lesrooster staat is per definitie geen cultuur.

En het luisteren naar je eigen stereo-installatie en tv kijken valt vanzelfsprekend ook niet onder cultuur. Maar of dat terecht is? Wie weet eigenlijk hoeveel jongeren in deze tijd aan cultuur doen als we de omschrijving ruim genoeg nemen? Ik denk, dat jongeren tegenwoordig in ieder geval veel meer aan cultuur doen dan we denken, misschien zelfs meer dan goed voor ze is. Wie weet moeten ze wat minder aan de cultuur en wat meer aan sport gaan doen.

Een derde norm, die in het denken over jongeren en cultuur te ontdekken valt, is dat cultuur voor jongeren persé iets vernieuwends, iets protesterends in zich moet hebben, een zekere mate van afzetten tegen de gevestigde waarde. In dat kader lukt het om een dappere poging iets van de Dire Straits uit je keyboard te persen te waarderen, maar een even dappere poging om een gouwe ouwe van Beethoven uit de piano te wringen is bedenkelijk. En het wordt in zo'n kader echt te moeilijk om waardering te hebben voor een jongere die meezingt in het koor van de plaatselijke kerk.

Ik denk dat we echt heel voorzichtig moeten zijn met zo'n versmald denken als het gaat om jongeren en cultuur. Niet dat ik dat overal bespeur.

Een van de meest ruimdenkende benaderingen is volgens mij te vinden in de opzet van het Cultureel Jongeren Paspoort. Daar wordt het totale culturele aanbod, dat beschikbaar is, naar de jongeren toegebracht. Niet alleen het bezoek aan theater en concerten, maar ook de verkoop van boeken en cd's, en niet alleen de pop maar ook klassiek. En met het accent op de kwaliteit. Want dat is vanzelfsprekend noodzakelijk. Cultuur en kwaliteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, ook al is de precieze grens nooit aan te geven, waar kwaliteit ophoudt en het pulp begint te worden.

De aandacht, die geschonken moet worden aan de culturele vorming van jongeren, dient daarom vooral gericht te zijn op het vermogen van jongeren om kwaliteit te herkennen en te erkennen. En dat is een lang en veelzijdig proces binnen de totale opvoeding.

De indrukken die men thuis opdoet, wat men op school leert, de invloed van de media en de inspanningen van allerlei op cultuur en op jongeren gerichte instellingen spelen daarbij een rol. Waarbij we allemaal best inzien, dat de invloed van die speciale instellingen eigenlijk maar zeer beperkt is en kan zijn. Geen schouwburg of jongerencentrum kan op tegen de invloed van bijvoorbeeld de muziekindustrie. En over de mogelijke positieve bijdrage van bijvoorbeeld de provincie mogen zeker geen al te hoge verwachtingen bestaan. Wat geen reden is om er dus niets aan te doen, maar wel met bescheiden verwachtingen. De provincie geeft geld voor de instandhouding van een cultureel voorzieningenniveau in de provincie en geeft met name ook geld voor de kunstzinnige vorming. Maar het is nog maar de vraag of het beschikbaar stellen van meer geld direct effecten heeft.

Het is mij niet bekend, dat er ergens jongeren op "wachlijsten" staan voor deelname aan culturele bezigheden, die bij gebrek aan geld helaas niet door kunnen gaan. En de niet al te hoge bezoekersaantallen van bijvoorbeeld de theateervoorstellingen voor jongeren zijn denk ik toch niet te wijten aan de te hoge toegangsprijzen. Een kaartje is vaak niet duurder dan een paar pilsjes. En die heeft men allang leren waarderen. De juiste oplossing moet u van mij niet verwachten. Ik denk slechts dat jongeren en cultuur vooral iets te maken heeft met de opvoeding en minder met een speciaal aanbod aan voorzieningen voor jongeren.

Ik ben benieuwd welke ideeën daarover in het afsluitende woord van de voorzitter gaan terechtkomen.

Jongeren en cultuur in Nederland

Cultuurdeelname van jongeren in Nederland

Inleiding door drs D. van Zuilen, Universiteit van Amsterdam

Dames en heren,

Inleiding

Onder deze veelbelovende titel ben ik uitgenodigd om iets te zeggen over drie onderwerpen, nl. cultuur, cultuurdeelname en jongeren. Ik begin met de laatsten. Op een grootscheeps congres "Jeugd 1955" gehouden van 10-12 november 1955 in het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam (650 deelnemers/78 voordansers) waren vijf jongeren uitgenodigd: Jelle, Chris, Mia, Henny en Wim. Deze vijf jongeren (2 meisjes en drie jongens) zijn uitgenodigd om op de openingsavond een samspraak te houden met professor Banning.

Prof. Banning opent met "Wel jongens ik zou jullie aan het begin van dit congres de vraag willen voorleggen: wanneer jullie dit congres hadden moeten organiseren, die midden in de jeugd staat, welke onderwerpen zouden jullie dan aan de orde hebben gesteld, omdat je het gevoel hebt; dit zijn de problemen waarmee onze jeugd en wij het moeilijk hebben.

Hij voegt daar opbeurend aan toe: "Jullie mogen dit wel heel duidelijk tegen al die oudere dames en heren zeggen. De bedoeling namelijk van de beginne af aan is geweest, dames en heren, dat de stem van de jeugd gehoord zou worden; daartoe doen we op dit ogenblik een poging".

Dames en heren u begrijpt dat de professor de wind van voren krijgt, ook al zijn dit keurige jongeren die een jeugdorganisatie vertegenwoordigen; het congres wordt gekenschetst als een ouder herencongres over een onderwerp dat niet leeft onder de jeugd van Nederland.

Jongeren een probleem van ouderen

Zo om me heen kijkend moet ik constateren dat het onderwerp van deze dag alles in zich heeft om gekenschetst te worden als een volwassenenprobleem waar jongeren absoluut geen boodschap aan hebben.

Op ons instituut is momenteel een onderzoek gaande naar de toekomst van het Gemeentelijk Jeugdbeleid. Dit onderzoek brengt in kaart wat een twaalfstal gemeenten presteert in een gesubsidieerd experiment op het gebied van lokaal geïntegreerd jeugdbeleid. Uit dat onderzoek blijkt dat alle betrokken gemeenten de noodzaak erkennen van een samenhangend patroon van voorzieningen en regelingen dat adequaat is afgestemd op de wensen, behoeften, mogelijkheden van jeugdigen en niet te vergeten dat optimaal toegankelijk is voor hen.

Wat me direct opviel in het onlangs verschenen rapport van deze onderzoekers:

Oh arme jongeren van Delft/Veenendaal/Almere/Almelo/Hoogeveen/Emmen/Sappemeer/Kolumerland/Dongeradeel/Dantumadeel en Den Helder, is dat de nadruk bij al die gemeenten ligt op overlastbestrijding en dat het jeugdbeleid gericht op schoolverzuim/hard- en softdruggebruik/vandalisme en jeugdcriminaliteit/rondhangen/jeugdwerkloosheid en jeugdprostitutie. Over een jeugdcultuurbeleid wordt met geen woord gerept. In de gemeente Den Helder wordt gesproken over een proefproject cultuurparticipatie. Dit project, zo wordt gesteld, zal eerst een onderzoek doen naar de oorzaken van het geringe gebruik van het CJP en naar aanleiding daarvan zal men een activiteitenplan maken.

Dit, dames en heren, stemt niet vrolijk.

Jeugdonderzoek en jeugdbeleid

Er is heel veel jeugdonderzoek in Nederland gedaan en momenteel gaande. Het overgrote deel van dat onderzoek is beleidsafhankelijk, dat wil zeggen het is niet gebaseerd op de premissen van de jongeren, maar gebaseerd op de premissen van beleidsmakers. Dat wil zeggen dat het onderzoek niet zozeer is afgestemd om er achter te komen wat voor culturele betekenis jongeren hebben maar veelal wordt gekeken wat zij cultureel niet zijn.

Ook het onderzoek dat door onderzoekbureau's als Interview en Intomart wordt verricht wordt gedicteerd door commerciële belangen. Zij zijn potentiële klanten dat vereist een specifieke benadering. Dergelijk onderzoek omvat koop- en bezitpatronen, inkomen en vrijetijdsgedrag en wordt uitgevoerd ten behoeve van reclamebureau's en adverteerders.

Andersoortig onderzoek en beleid

Ik zou dan ook een pleidooi willen voeren voor een andersoortig onderzoek, maar wat bedoel ik daar nu precies mee.

Het jeugdonderzoek van nu kan getypeerd worden als interventieonderzoek: het volgt de structuur van de directie Jeugdbeleid die drie sectoren kent: preventief jeugdbeleid; ambulante jeugdbeleid en residentieel beleid of ook genoemd inhaalbeleid. Jeugdparticipatie het terrein van cultuur (CJP) valt onder preventief jeugdbeleid, maar over echt cultuurbeleid lees je daar niet veel.

Meer doen met cultuur

Laat ik dat kort toelichten aan de hand van een beleidsnota van WVC en enige recente jeugdonderzoeken die in het kader van cultuur in Nederland zijn ondernomen. Ik doel daarbij op de notitie, Meer doen met cultuur (1987) WVC en de jeugdonderzoeken van Hanke Plaatsman e.a. (1988). Maar smaak is toch de graadmeter van je persoonlijkheid. Het onderzoek naar cultureel kapitaal.

SCO Amsterdam het project van Calcar.

Mieke de Waal (1989). Daar ga je toch niet heen? Een onderzoek in opdracht van WVC. Raad voor het Jeugdbeleid en de Boekmanstichting en een rapport van de Stichting Centrum voor Cultuurstudies (1989) Cultuurdeelname van laagopgeleide jongeren in Breda en de onderzoeken van de afdeling kijk- en luisteronderzoek van de NOS naar KIJK OP KUNST, en het tweejaarlijkse onderzoek Jongerenbladen dat in opdracht van de VNU dochter Oberon uitgever van een reeks jongerenbladen door bureau Intomart is gedaan.

Kort iets over KIJK OP KUNST

Dit onderzoek werd al weer een paar jaar geleden gepubliceerd en bevatte opmerkelijke vragen, bijvoorbeeld:

- Kunt u iets noemen wat ten onrechte voor kunst doorgaat?
Vier van de tien bleven het antwoord schuldig.
De overige zes noemden vooral voorbeelden van de "moderne kunst".
  - . als je niet kunt zien wat het is
  - . een hoop oud ijzer
  - . geklieder en geklodder
  - . Karel Appel (37 keer)
  - . Picasso (15 keer)
  - . drie hoopjes kool die in de volkskrant stonden
  - . blote schilderijen en zeegezichten.

Voorbeelden van kunst die wel aanspreken: een mooi schilderij (59); Rembrandt (38); Van Gogh (13); Willink (9); houtsnijwerk; een boegbeeld op een oud schip; oude gebouwen; ballet en iets wat je herkent.

Het onderzoek eindigt:

Vraag tien mensen wat ze onder kunst verstaan dan zullen drie geen antwoord weten te geven. Wat eigentijdse kunst is weten zes van de tien niet en vier van de tien weten niet iets te noemen wat ze als kunst in huis zouden willen hebben. Ze kunnen ook niet iets noemen wat ze mooi vinden. Vijf van de tien kunnen geen negatieve associatie geven bij het woord kunst.

Het hele onderzoek ademt de sfeer van de elitaire verbeelding van volk en massa.

De elitaire verbeelding van volk en massa

Die titel zou ik ook mee willen geven aan "Meer doen met cultuur". Laat ik beginnen met het plan: "Meer doen met cultuur" (1987) een initiatief van Brinkman. De stof van dit plan acht ik bij u bekend.

Allen die de uitstekende notitie "Mohammed en de Berg", over cultuur voor jongeren (1988), van uw medewerker Hubert Leeman hebben gelezen weten in ieder geval waarover het gaat. Jongeren worden geacht te participeren in de cultuur; maar welke cultuur is dat? De "gevestigde" of legitieme cultuur (Bourdieu), of de populaire of illegitieme culturen die deels door hen zelf ontwikkeld worden en deels door de cultuurindustrie worden geproduceerd. Welnu de notitie van WVC is daar duidelijk over, het gaat over kunstparticipatie in actieve en passieve zin, niet om populaire culturen van jongeren.

Deze beleidsnotitie, verschenen onder het bewind van Brinkman, past in het beschavings-offensief wat reeds in vorige eeuw is ingezet: met als onderliggende ideologie: voedt jongeren op tot kunstbeoefenaars en kunstgenieters want dat biedt de mogelijkheid tot twee belangrijke pedagogische doelen: inhouden en afreageren.

Hans Abbing die een prachtig boek heeft geschreven over het kunstbeleid onderscheidt drie belangrijke neveneffecten bij het opvoeden voor de kunsten:

1. de kunstconsumptie kan in gesublimeerde vorm bijdragen aan het temperen van de effecten (affecttempering);
2. de kunstconsumptie kan in gesublimeerde vorm bijdragen tot affectvrijlating en
3. de kunstconsumptie kan bijdragen tot de vorming van een nieuw inzicht (cognitie).

Evenals de produkten van sport en spel en amusement voorzien kunstprodukten bijna altijd in gesublimeerde behoeften.

Het oorspronkelijke affect wordt gesublimeerd, het wordt afgeleid of omgebogen naar een terrein waar het geen kwaad kan, soms wordt het affect verplaatst, soms wordt het getransformeerd. Freud/Elias, De Swaan en Bourdieu.

In geval van verplaatsing verkrachten we niet, maar ontladen we ons libido met behulp van porno (the pinup-clup), of de foto's van Hamilton of van Van Maanen.

Bij transformatie is het oorspronkelijke effect onherkenbaar geworden: we gaan de cultuurpolitiek in, of bezoeken een dag als deze.

Maar serieus: de Nota van Brinkman "Meer doen met cultuur" is een elitaire nota. De minister stelde in een speech bij het in ontvangst nemen van de studie van Mieke de Waal weliswaar dat hij het van belang vindt dat jongeren zoveel mogelijk in de gelegenheid worden gesteld zelf uitdrukking te geven aan hun ideeën, mogelijkheden en zienswijzen, maar dit moet met gebruikmaking van kunstzinnige middelen en van daaruit de confrontatie met kunst en kunstproducties aangaan. Aan een versterking van de bemiddeling van het kunstaanbod op scholen en in sociaal culturele centra hecht ik daarom groot belang, met name wanneer de kunstconfrontatie wordt ingebed in een educatieve opzet, waarin die creatieve zelfwerkzaamheid ook zijn plaats heeft.

Het gaat in dit plan niet om cultuur; meer doen met cultuur, maar om kunst. Ik begrijp niet waarom het dan ook niet "meer doen met kunst" wordt genoemd.

Ondertussen is er een commissie ingesteld onder leiding van Andre van der Louw, ooit actief in de jeugdbeweging en niet te vergeten de jeugdcultuur van de jaren vijftig en zestig ALOHA. De commissie bestaat uit personen uit de sfeer van de landelijke organisaties, maar vooral ook jonge artiesten die de klappen van de zweep kennen (aldus Brinkman).

In de volkskrant legde inmiddels ex-commissielid Candy Dulfer uit wat kunst precies is. Dat is duidelijk: alles van het zigeunerinnetje tot Kiefer; maar ik ben ervan overtuigd dat daar intern anders over gedacht wordt. Een stukje wordt voorgelezen uit dat bericht. Volkskrant 24/6/1988. Het blijft een probleem de thematiek van de cultuurdeelname van jongeren. Ook het onderzoek laat dit duidelijk zien.

Het genoemde onderzoek van Mieke de Waal en het onderzoek van Schouten en Vinken zijn beide tot stand gekomen naar aanleiding van of in het kader van de notitie "Meer doen met cultuur". Beide onderzoeken onderzoeken een kleine groep jongeren en zijn gebaseerd op twee belangrijke hypothesen: namelijk de deficiëntie-hypothese en de massacultuur-hypothese.

Het onderzoek van De Waal poogt de vraag te beantwoorden waarom jongeren zoveel van het gevestigde cultuuraanbod lees kunstaanbod aan zich voorbij laten gaan. Mieke de Waal baseert zich in haar antwoorden op twee gevestigde cultuurtheorieën namelijk de informatie-verwerkingstheorie van H. Ganzeboom en de status-verwervingstheorie van Bourdieu.

De informatie-verwerkingstheorie is gebaseerd op de vooronderstelling dat cultuurdeelname gebaseerd is op verwerking in dit geval van specifieke informatie die geproduceerd wordt in specifieke kunsttalen. De informatie-verwerkingstheorie van cultuurparticipatie is een uitwerking van de gedachte dat culturele consumptie een vorm is van verwerking van (complexe) informatie en dat verschillen in consumptie verklaard kunnen worden in informatie-verwerkingscapaciteit (volgens Ganzeboom p. 343 e.v.).

Er zijn drie individuele kenmerken, die iemand geschikt maken om informatie te verwerken:

1. een groter vermogen om cognitieve informatie te verwerven;
2. kennis van/gewenning aan de geboden informatie;
3. voorkeur voor complexiteit.

Een echte pedagogische elitetheorie dus.

De hypothese van Bourdieu is dat deelname aan de cultuur berust op verwerving, namelijk door deel te nemen aan specifieke cultuurproducten enzovoort verwerf je status. De status-verwervingstheorie van cultuurparticipatie is een uitwerking van de gedachte dat culturele consumptie een vorm is van verwerking of bekrachtiging van een hoog sociaal prestige en dat de verschillen in consumptie tussen personen en tussen cultuurvormen verklaard kunnen worden uit verschillen in status en statusnastreving van personen. Uitgangspunt hierbij is dat cultuur-participatie in onze samenleving wordt gezien als behorend bij de hogere klassen.

De drie belangrijke dimensies van deze status zijn: opleiding, beroep en inkomen. Volgens De Waal is de informatie-verwervingstheorie op jongeren van toepassing want wat zij (de jonge boeren) niet kennen eten zij niet. Jongeren die thuis in een een zeker cultureel klimaat zijn opgegroeid maken meer gebruik van de gevestigde culturele voorzieningen. Ook de statusverwervingstheorie is op hen van toepassing. Kunstbezoek is voor jongeren niet statusverhogend, zeker niet voor lager opgeleide jongeren want die zoeken hun status in totaal andere zaken zoals:

bodybuilding, kleren, mode en de populaire cultuur. De geïnstitutionaliseerde kunst in musea en vooral in galeries zegt die jongeren niets en zij vinden dat niets voor hen.

Ook in het recente onderzoek van Schouten en Vinken blijkt dat het slecht gesteld is met hun smaak. Een voorstelling van het meisje met de traan als moderne variant op het zigeunermeisje en het kind met de traan is nog steeds favoriet. Scholing van smaak is noodzakelijk is de conclusie.

Kritiek op dergelijk jeugdonderzoek

Naar mijn smaak is dit soort onderzoek eigenlijk overbodig omdat de uitkomsten ervan al bij voorbaat vaststaan. Immers al deze onderzoeken pogen de smaakcriteria, het culturele kapitaal en het esthetisch distinctievermogen van jongeren te meten in termen van tekort/niet aanwezig/geperverteerde smaak. Hun smaak is als afgeleide en afvalprodukt van de erkende cultuur. Daarbij wordt uitgegaan van cultuur met een grote C of K. Een verengd cultuurbegrip. De produkten van de kunsten staan centraal en in het beste geval worden de culturen van jongeren gebruikt als materiaal om aan te geven hoe slecht het met hun cultuurdeelname gesteld is. Meestal gaat men er vanuit dat zij helemaal geen cultuur hebben, maar dat deze gedicteerd wordt door de commerciële cultuur.

Voorbeelden

Enige korte voorbeelden.

In het Breda-onderzoek wordt een onderscheid gemaakt in drie categorieën: niet culturele vrijetijdsbesteding; passieve cultuurparticipatie en actieve cultuurparticipatie.

niet culturele vrijetijdsbesteding

- in het café of snackbar zitten
- op straat zijn met leeftijdgenoten
- wandelen/vissen
- vrienden thuis bezoeken
- op straat voetballen
- fietsen of brommer rijden
- dansen in de disco
- knutselen of sleutelen
- sporten
- vrijwilligerwerk, hobby uitoefenen
- familiebezoek

passieve cultuurparticipatie

- bezoek aan toneel/ballet
- boeken lezen
- muziek draaien
- stripboeken lezen
- popconcert bezoeken
- circus bezoeken
- revue of show bezoeken/klassiek concert bezoeken
- videofilm bekijken
- bioscoop bezoeken
- tv kijken
- bibliotheek of uitleen bezoeken

actieve cultuurparticipatie

- majoretten/drumband
- fotograferen/filmen

- handwerken
- tekenen en schilderen
- break-dansen
- zingen in een koor
- pottenbakken of beeldhouwen
- schrijven
- strips maken
- toneelspelen
- jazzballet/volks- en stijldansen
- sieraden maken

Deze indeling is niet alleen onjuist, maar veronderstelt een piramidale structuur, waarbij de wijze van voorstellen gemakkelijk een waardenoordeel inhoudt namelijk de hogere cultuur met haar producenten en consumenten aan de top en de vulgaire, commerciële cultuur letterlijk en figuurlijk laag bij de grond. Het duidelijkst wordt dat vooroordeel bij het meten van hun smaakoordelen. Smaak wordt in dit onderzoek vertaald als voorkeur die gebaseerd is op de hantering van eigen criteria. Centraal staat dus niet het oordeel over wat juist is of onjuist, geldig of ongeldig, nee in dit onderzoek is al iets geldig wanneer de beoordelingsmaat uitspraken mogelijk maakt of iets mooi dan lelijk is.

Met dit voorbeeld dames en heren zijn we bij de kern van de zaak: smaakvoorkeuren en de daarbij gehanteerde criteria. Allen van u die Abram de Swaan's boekje "Kwaliteit is Klasse" hebben gelezen weet hoe de topelite van Nederland en wellicht u hierover denkt.

Citaat De Swaan: "Hij onderscheidt de mediamieke cultuur en de erkende kunsten. De mediamieke cultuur, zo stelt hij, is "onverdraaglijk behaaglijk". "Het is tegen dat cultureel welbehagen in dat de erkende kunsten verbreed moeten worden. De cultureel ongeschoolden zouden zich moeten nascholen enkel en alleen om zich een esthetiek eigen te maken waarin ze dan nog steeds de minsten zouden zijn, weliswaar opgenomen in de erkende cultuur, maar daarin slechts aspiranten. En dat alleen om de goedkeuring te verwerven van de culturele gezagsdragers en hun hooggeschoolde achterban".

Daarvoor moeten jongeren afstand nemen van hun geestverwanten uit de populaire cultuur, moeten gaan neerkijken op de culturele voorkeuren van hun eigen omgeving en de hoon verdragen die dat milieu in petto heeft voor wie uit de eigen rijen door wil breken naar betere kringen. Aldus De Swaan.

Is dat allemaal niet wat veel gevraagd.

Juist omdat de erkende cultuur volgens De Swaan minderwaardigheid impliceert zou het verraad zijn om daarbij aan te sluiten. Hij eindigt zijn betoog met de belangrijke opmerking dat de erkende kunst subliem is, dat wil zeggen dat ze sublimering vereist, verschaft, inspanning vergt en ook distantiëring van affect en besogne; dat blijft haar eigenlijke geheim; dat wordt er door de uitdragers van de legitieme kunst niet bij verteld, want niemand durft te tornen aan het verworven, het onvervreembare, het heilige recht van de gemakzucht.

Iets moois moet iedere keer weer bevochten worden, op de afleiding, op het vermaak en op de overdaad.

Kunst tussen hoge wetenschap of plat vermaak

Wat betekent dit nu eigenlijk? Is Cultuur met een hoofdletter C alleen een speeltje van een maatschappelijke bovenlaag en eventueel toegankelijk voor een enkele verrader van de populaire cultuur. Zo te zien wel. Bourdieu en De Swaan in zijn kielzog stellen dat de culturele elite steeds meer interesse vertoont in abstractie en formele aspecten en minder in emotie en descriptie. Dergelijke kunst veronderstelt veel voorkennis. Er is een esthetisch onderschei-

dingsvermogen voor nodig waar alleen de elite over beschikt en niet dan na langdurige scholing en inspanning. Cognitieve kennis en zelfbeheersing. Deze toonzetting heeft geleid tot een ascetische kunstopvatting met als belangrijke elementen abstratie, decoratie en ascese.

Formalisme versus descriptie en emotionaliteit

De ontwikkeling van deze smaakvoorkeuren staan haaks op de smaakvoorkeuren van jongeren. Zij geven de voorkeur aan descriptie en emotionaliteit.

Voor de halfgeschoolden, aldus De Swaan en de onontwikkelden, moet een kunstwerk iets uitdrukken, ergens op lijken, het moet van kostbaar materiaal gemaakt zijn of zichtbaar blijkeven van grote ambachtelijke vaardigheid. Het moet er liefst netjes en goed afgewerkt uitzien en iets tot onderwerp hebben dat verheven is of van maatschappelijk gewicht. Voor hooggeschoolden geldt volgens hem het omgekeerde.

Dames en heren ik kan en wil dit verhaal niet in mineur eindigen.

Als Bourdieu en De Swaan, Blokker, Fuchs, Komrij en nog meer kunstbobo's gelijk hebben dan kunnen we wel ophouden met te werken aan cultuurspreiding, cultuurdeelname, culturele vorming, kunstzinnige vorming, enzovoort. Zij hebben echter geen gelijk, waar ze gelijk in hebben is dat cultuur een strijdperk is dat uitgevochten wordt op smaakniveau.

Cultuur- en kunsttalen

Ik kom weer terug op Abbing als een van de weinige Nederlandse kunstopposanten tegen deze opvattingen.

In zijn boek doet hij het volgende:

Ten eerste haalt hij onderuit dat abstractie en de nadruk op formele dimensie van het kunstwerk primair het monopolie van een elite zou zijn. (Voorbeelden: discomuziek, moderne flipperkasten en speelholen.)

Vervolgens doet hij een voorstel wat mijns inziens alleszins bruikbaar is voor allen die met cultuur en cultuuroverdracht bezig zijn namelijk hij stelt het volgende:

Er bestaat een algemene cultuur die naast andere zaken ook bestaat uit symbolen en symboolsystemen. Alle jongeren moeten die symboolsystemen leren, door schade en schande, bewust en onbewust. Daaraan is niets veranderd. Er zijn wel mensen die beweren dat er geen Rites de Passage meer in onze cultuur zijn; ik stel dat het er meer zijn dan ooit in deze multiculturele samenleving. Deze symboolsystemen laten zich formuleren in symbooltalen of cultuurtalen (ik bedoel niet uitsluitend linguïstische symboolsystemen). In de cultuur wordt voortdurend gespeeld met deze cultuurtalen en de daaruit geresulteerde canones. Ze worden aangevallen, komen onder druk enzovoort (bijvoorbeeld jeugdsubculturen).

Een belangrijk moment daarbij is de metafoor: de creatieve oplossing om met cultuur om te gaan. Er ontstaan zo steeds andere en nieuwe cultuurtalen en ook kunsttalen.

Om deze cultuur- en kunsttalen te decoderen hebben we taalkennis nodig, of zo men wil inzicht in de codes van culturele communicatie. Het leuke is nu: Jongeren leren die codes van klank, beeld en woord en voor een groot deel hanteren ze dat zonder te merken dat ze die leren en dat ze die toepassen. Ze kunnen het zonder te kennen. Maar er is ook cognitie vereist. En niet alle consumenten beschikken over dezelfde/voldoende taalkennis.

Onderzoeksvraag

Een belangrijke vraag is daarom hoe het gesteld is met de bekendheid van de uiteenlopende cultuurtalen cq. kunsttalen. Sommige kunsttalen zijn algemeen. Zij maken deel uit van wat we de algemene cultuur zullen noemen. Andere zijn alleen bekend bij grotere of kleinere subgroepen. Het betreft het cultuurspecialismen. Deze specialismen zijn populairder of juist specialistischer naarmate de betrokken groep groter of kleiner is.

Welnu Abbing stelt een grafische vorm voor voor de mate van bekendheid en komt daartoe op het beeld van een bol met uitsteeksels. In het centrum van de bol denkt hij de cultuur en kunsttalen die iedereen kent, in de uiterste punten de zeer gespecialiseerde kunsttalen die slechts voor een handjevol "specialisten" toegankelijk zijn.

Het zal duidelijk zijn dat deelname aan een cultuurspecialisme moeite kost. Deze kosten worden echter niet alleen door een elite opgebracht. Ook moeten we bedenken dat er binnen de kern van de cultuurbol zeer gedetailleerde taalkennis bestaat (het taalgebruik van Van Gogh, bijna iedereen kan die taal lezen).

Deelname aan cultuurspecialismen vereist per definitie taalkennis die niet algemeen bekend is. Er zijn echter binnen alle sociale groepen mensen/cq jongeren die energie steken in actieve of passieve deelname aan een cultuurspecialisme. Of het nu om harmonie en brassbandmuziek gaat, koorzang, graffiti, breakdancing of biljarten, kickboksen, tennis of squash dan wel postzegelverzamelen, steeds wordt er via een enorme tijdsinvestering een hoge graad van perfectie nagestreefd, gekoppeld aan een vergaand onderscheidingsvermogen. Dit nu vereist een andere aanpak en ander onderzoek naar cultuur en kunstdeelname.

Art or Culture?

Paul Willis over "grounded esthetics"

In Engeland is momenteel zo'n onderzoek gaande. De Britse cultuuronderzoeker Paul Willis doet een onderzoek naar de cultuurdeelname van Britse jongeren. In zijn onderzoeksaanvragen geeft hij een geheel eigenzinnige interpretatie van zijn opdracht. Hij stelt dat niet kunst cultuur produceert, maar de cultuur kunst. Hij stelt een ruime plaats in voor culturele activiteiten van jongeren. Zijn stelling is dat jongeren in hun eigen culturen blijf geven van eigen betekenisgevingen. Dit proces van betekenisgeving dient veel serieuzer genomen te worden dan in de kunstzinnige vorming het geval is. Daar wordt uitgegaan van het idee dat jongeren überhaupt geen eigen cultuur zouden hebben. Geheel in navolging van Abbing, wiens werk hij natuurlijk niet kent, stelt hij dat er bij het onderzoek uitgegaan moet worden van wat hij noemt een "grounded esthetics" dit in tegenstelling tot de conventionele esthetica. Een grounded esthetics is de kwaliteit van creativiteit in het proces van betekenisgeven waarbij gebruik gemaakt wordt van gewoon materiaal uit en in het concrete dagelijkse leven.

Hij onderscheidt de volgende kenmerken en dimensies aan die esthetica:

1. herstel van de zintuigen;
de conventionele esthetica benadrukt het cerebrale, het abstracte of een gesublimeerd schoonheidscaanon
2. vaardigheid (skill);
het kan geleerd worden, het is geen natuurlijk onderscheidingsvermogen
3. gebruiksvermogen (use);
het is niet kunst om de kunst maar het heeft concrete gebruikswaarde

Dimensies van gefundeerde esthetica:

- receptie-esthetica
- produktie-esthetica
- dramatische esthetica
- lichaams esthetica
- feest esthetica
- therapeutische esthetica.

Deze interpretatie van esthetica betekent:

The need to move from art and out of the institution life processes: a new youth stage. Moving to cultures: a grounded esthetic.

Dit betekent onderzoek naar de voorwaarden waaronder jongeren betekenis moeten (leren) geven (de objectieve situatie; modernisering, individualisering, secularisering, commercialisering en een steeds langer wordend traject naar de volwassenheid). Vervolgens onderzoek hoe jongeren hun eigen identiteit en betekenisstelsel opbouwen (de subjectieve situatie) om van daaruit te komen tot wellicht beleidsaanbevelingen en advisering; pedagogische advisering.

Inleiding door drs. C. Eijkelenboom, directeur stichting CJP.

(samenvatting van de uitgesproken tekst, afgenomen van band)

Het begrip "cultuurparticipatie" moet in de huidige samenleving, waar het de jongeren aangaat, in een ander kader worden gezien dan de traditionele omschrijving: deelname aan de -gevestigde- cultuur. Recent onderzoek laat duidelijk zien dat de jongeren anno nu in een wereld leven waar materieel bezit een grote rol speelt. De koopkracht onder jongeren, die bovendien sterk toeneemt, leidt vooral tot grote bestedingen aan zaken als kleding, hifi-apparatuur, videorecorders, home-computers of surfplanken. Voor de jongeren die deze waren niet al hebben, staan ze toch bovenaan het verlanglijstje. Vooral bij de jongens is dit het geval. Dit alles geeft wel aan dat de deelname aan theater- en concertbezoek onder jongeren in een ander licht komt te staan. De (financiële) prioriteiten liggen gewoon ergens anders.

De inhoud van het CJP is tot nu toe: een kortingskaart voor allerhande evenementen op het gebied van kunst en cultuur, dit sedert de laatste jaren gekoppeld aan een gerichte informatievoorziening op cultureel gebied, in de vorm van het blad "Cult" dat aan alle CJP-houders gratis wordt toegezonden. Het huidige aantal CJP-ers bedraagt ruim 125.000.

Laten we even ingaan op de structuur van de CJP-organisatie. Het CJP is in 1961 ontstaan; in feite was het CJP het eerste voorbeeld van een jongeren-kortingskaart in Europa. Dit voorbeeld heeft later veel navolging gevonden. Het CJP was in eerste instantie een lokaal -Amsterdams-initiatief, dat door andere steden werd overgenomen en tenslotte uitgroeide tot een landelijke federatie van kortingverstrekkers, vooral schouwburgen en theaters. Inmiddels is deze federatie, met een landelijk bureau in Amsterdam waar op dit moment 7 personen werken, omgevormd tot een stichting. Regionaal beleid krijgt meer ruimte, waarbij het landelijk bureau gaat functioneren als service- en steuninstituut. Op regionaal en lokaal niveau moeten meer activiteiten gaan ontstaan waardoor het CJP dichter bij de potentiële leden wordt gebracht; regionale informatievoorziening en uitbreiding van het aantal kortingen zijn hiervoor o.a. de instrumenten. Ook Zeeland is zo'n werkgebied. Op het totaal aantal kaarthouders in Nederland vormt Zeeland maar een klein percentage; niettemin heeft Zeeland een duidelijke eigen traditie wat betreft activiteiten voor en met het CJP.

Kortingen op kunst en cultuur zijn het meest in het oog springend, maar toch niet het enige: de bedoeling is, het kortingenpakket uit te breiden. Bijvoorbeeld voor danslessen, voor het maken van reizen, en zo zijn er nog veel meer voorbeelden te noemen. Bovendien zal in het kader van het verenigd Europa, het CJP in de toekomst met jongerenkaarten uit andere landen uitgroeien tot een internationale kortingskaart.

De landelijke stichting beoogt het CJP geschikt te maken als instrument voor steeds meer (verschillende) organisaties, een instrument om beter en directer te communiceren met hun doelgroep, de jongeren. De informatievoorziening naar CJP-houders toe, dient in de toekomst dan ook meer en meer gestalte te krijgen in samenspraak met de verschillende groepen kortinggevers.

Niet in de laatste plaats verwachten wij ook onderwijsinstellingen van dienst te kunnen zijn door de service die door middel van het CJP kan worden geboden, naar het onderwijs uit te strekken.

Jongeren in de jongere leeftijdsgroep (15 tot 18 jaar) vormen een belangrijke categorie waarop het CJP in de nabije toekomst méér aandacht wil gaan richten. Jongeren in deze leeftijd, zo blijkt uit onderzoek, raken te snel vervreemd van het CJP. Het huidige CJP-pakket is te weinig op deze groep gericht. Wij willen graag een "CJP-stappenplan" ontwikkelen, waarbij op een

marktgerichte wijze wordt gewerkt aan een grotere binding van jongeren in de categorie 15-18 met het CJP. Dit willen wij aanpakken in samenwerking met anderen. Willen we bij deze groep beter "scoren", dan moet het pakket van het CJP beter aansluiten op de verlangens van 15-18 jarigen. Bovendien zal de informatievoorziening meer op hun wereld moeten worden afgestemd.

Het blad "Cult" is vooral op de oudere CJP-ers gericht. Dat zou kunnen betekenen dat voor de jongere groep een specifieke informatievoorziening, losgekoppeld van "Cult" zou kunnen worden gestart. Dit behoort althans tot de opties die kunnen worden onderzocht. Wanneer "Cult" voor de groep 15-18 jaar niet meer automatisch zou worden toegezonden, kan ook de aanschafprijs van het CJP worden verlaagd, waardoor het probleem van de vrij hoge prijsstelling (f 15,-) kan worden gereduceerd. Deze aanschafprijs stuit vooral bij de jongere leeftijdsgroep op moeilijkheden. Betere aansluiting met de jongeren pogen wij dan ook te bereiken door gebruik te maken van de televisie; zo wordt in het Avro-jongerenprogramma "Pauze-tv" regelmatig aandacht besteed aan het CJP, terwijl het Vara-programma "Cult", de naam zegt het al, in samenwerking met het CJP tot stand is gekomen.

Ik zou willen afsluiten met een voorstel: een "CJP-stappenplan voor Zeeland". Hoe zou dit kunnen worden gerealiseerd? De doelgroep dient te zijn: scholieren in de leeftijd van 14 tot 16 jaar. Een "CJP-introductiekaart" zou, tegen een veel lagere prijs dan die van het huidige CJP, via de scholen in Zeeland kunnen worden uitgezet. Door middel van hoogwaardige culturele evenementen kan worden gepoogd de belangstelling van zoveel mogelijk scholieren voor deze introductiekaart te wekken. Cruciaal is -maar dat is tegelijkertijd de grote moeilijkheid bij al het spreken over cultuurparticipatie- dat het initiatief wel in een vruchtbare voedingsbodem valt. De mensen moeten het uiteindelijk wel zelf willen, ervoor gemotiveerd raken. Dat vereist van ons, en van de aanbieders, dat er aan produktontwikkeling wordt gedaan.

Gerichte informatievoorziening naar de doelgroep toe, is een volgende vereiste. Ik denk dat hier vandaag voldoende organisaties aanwezig zijn die hiervoor in onderling overleg kunnen zorgdragen.

De introductiekaart kan zodoende dienen als motivatie om op 16-jarige leeftijd het CJP te kopen. Dit kan verder worden vergemakkelijkt via onze abonnementenadministratie: op de 16e verjaardag valt bij ieder een acceptgiro in de bus. Een Cult-special met een overzicht van het kortingenaanbod kan iedereen al van tevoren met de voordelen van het CJP bekend hebben gemaakt.

Ik ben ervan overtuigd, dat voor een goed uitgewerkt project ongetwijfeld financiële middelen te vinden moeten zijn. En dat een dergelijke uitwerking vanuit de wil tot samenwerking tussen alle betrokkenen, er ook kan komen.

Ik dank u voor uw aandacht.

Inleiding door mw. M. Herder, medewerkster Serviceburo voor jongerenwerk in Zuid-Holland

Voor wie is het Serviceburo

Het Serviceburo Zuid-Holland ondersteunt organisaties en groepen die sociaal-culturele en culturele activiteiten voor jongeren uitvoeren.

Voor jongerencentra (de professionele open jongerencentra) en sociëteiten (de zgn. vrijwilligers sociëteiten), maar ook voor club- en buurthuizen, leerlingen- en studentenverenigingen, meidengroepen, theatertjes en allerlei andere groepen die iets willen organiseren voor of door jongeren.

Het Serviceburo heeft twee afdelingen:

- Ontwikkeling en begeleiding.
Deze afdeling ondersteunt het kader in het jongerenwerk voor vragen op organisatorisch/financieel/technisch en beroepsinhoudelijk gebied. Dit gebeurt door middel van begeleiding, deskundigheidsbevordering (trainingen en cursussen) en werkontwikkeling (projecten).
Een apart project is het meidenwerk dat zowel ondersteuning biedt aan instellingen en meidengroepen als programma-adviezen geeft.
- Programmadienst.
Deze afdeling ondersteunt instellingen en groepen die zich bezighouden met culturele programma's voor jongeren.

Wat doet de programmadienst

De programma-afdeling geeft informatie en advies aan instellingen over het aanbod van culturele programma's en diverse vragen op organisatorisch/financieel/technisch gebied.

Zij geeft begeleiding aan instellingen bij de programmering.

Zij voert namens de provincie Zuid-Holland twee subsidieregelingen voor jongeren uit, te weten Theatercircuit voor jongeren en de regeling Culturele Vorming Jongeren.

De programmadienst stimuleert het aanbod en de programmering van culturele activiteiten voor jongeren en ontwikkelt projecten.

Ontwikkelingen in het aanbod en in de programmering

Ontwikkeling in het aanbod.

Begin 70er jaren veel politiek vormingstoneel (GL Twee, Proloog, Internationale Nieuwe Scene, Vuile Mong) rondom maatschappelijk actuele vraagstukken.

In de loop van de 70er jaren opkomt fools/absurdistisch theater en tournee's/engels "fringe" theatre. (Footsbarn, Pigeon drop, Jango Edwards, De Barneys, Samba Salad, Electric Alex, Echte Mannen, Waardenberg en de Jong).

Begin jaren 80 opkomst specifiek op jongeren gerichte groepen, die naast de inhoud veel aandacht besteden aan de vormgeving en presentatie van de produkties. Veel muziektheater-achtige produkties. (Werk in Uitvoering, De Dutchies, Menens, Kaktus, Nieuwe Komodie).

Halverwege 80er jaren terugloop van het aantal groepen door bezuinigingen overheid, waardoor zeer mager aanbod van voor jongeren geschikte produkties.

Rond deze periode opkomst van veel kwalitatief goede cabaretprodukties die uitermate geschikt zijn voor jongerencircuit (Mark van de Veerdonk, Brigitte Kaandorp, Morsige Types, Zindroom, Magnolia, Berini's, Luc Wijns).

In de 80er jaren ook Circuit van podiumdichters in de voetsporen van Jules Deelder breidt zich uit. (Bart Chabot, Diana Ozon, Pamela Koevoets, Adriaan Bontebal, Sjaak Weg). Come back

van oude rotten (Johnny van Doorn, Simon Vinkenoog) met veel optredens in het jongerencircuit.

Ontwikkelingen in de programmering

Begin jaren 70 ontwikkeling van het professionele open jongerenwerk en grote groei van vrijwilligers-sociëteiten, het zogenaamde clubcircuit.

In die tijd nog vaak uitsluitend aandacht voor popmuziek en film-programmering.

Incidentele theaterprogrammering in de centra, ook dankzij de subsidieregelingen.

In de loop van de 70er jaren vooral programmering van culturele programma's als middel om actuele onderwerpen onder de aandacht te brengen van jongeren.

Geliefde thema's in die tijd waren werk/werkloosheid, huisvesting, drugs, en politieke avonden.

Begin 80er jaren verschuiving naar problematiek kernwapens/energie, minderheden, apartheid, Zuid-Amerika, meidenwerk.

In deze periode ook begin van theaterprogrammering als zelfstandige programmeringsactiviteit (theater- en cabaretvoorstellingen, dichtersavonden, culturele festivals).

Halverwege tachtiger jaren tendens tot uitkristallisering van het beroepsmatig jongerenwerk naar:

- a) de zgn. culturele jongerencentra;
- b) het probleemgericht jongerenwerk.

Bij de culturele jongerencentra ontstaat een zeer gevarieerde programmering van diverse podiumkunsten naast de popmuziek.

Veel (multi-)culturele festivals, totaalprogramma's, talkshows, aandacht voor de diverse vormen van jongerencultuur.

Eind 80er jaren door forse bezuinigingen steeds kleinere programmabudgetten.

Terugloop van de meer risicovolle culturele programma's op gebied van theater, mime, dans enzovoorts. Soms zelfs volledig verdwijnen daarvan (voorbeelden zijn Arena in Rotterdam en Tuxedo in Papendrecht).

Vooraf de grotere centra en sociëteiten slagen erin om wel een regelmatig en gevarieerd cultureel aanbod te programmeren.

Het Serviceburo probeert om deze ontwikkeling te stimuleren en schenkt vooral aandacht aan instellingen in het clubcircuit waar een zeker perspectief aanwezig is om een regelmatig en kwalitatief goed programma-aanbod te realiseren.

Informatie en advisering

Het Serviceburo heeft een bemiddelende rol om aanbod en vraag op elkaar af te stemmen. Zij doet dit onder andere door middel van informatie en advisering aan de bij haar aangesloten leden. Dit betreft zowel de culturele receptieve programma's (muziekconcerten, voorstellingen, exposities, film en video en dergelijke) als de kunstzinnige vorming met een actieve deelname van jongeren (workshops, cursussen).

Het Serviceburo legt het accent op theaterprogrammering in brede zin: toneel, muziektheater, bewegingstheater, cabaret, dans, mime, poëzie, poppenspel, performances enzovoorts.

De termen Theater en Theaterprogrammering omvatten dan ook al deze disciplines en tussenvormen.

Bij de advisering kijken we naar:

- a) geschiktheid van jongeren

De programma's moeten jongeren aanspreken, er moet spanning en vaart inzitten, zij moeten een vlotte presentatie hebben en er goed uitzien.

Kijken naar de publieksgroep in het circuit: is er een latente belangstelling voor theater, welke jongerenculturen zijn er in het centrum, (zoals hardrock/disco/hiphop) welke jongerengroepen zijn er (publieksgroep LBO/MAVO-groepen anders programmeren dan scholieren voortgezet onderwijs bijvoorbeeld).

b) geschiktheid voor het circuit en eisen per centrum

De programma's moeten technisch haalbaar zijn (accommodatie, podium-, geluid-lichtfaciliteiten e.d.), is er een bepaalde publieksgroep opgebouwd, financiële aspecten (programma's moeten niet te duur zijn), is een kader aanwezig voor de organisatie en uitvoering.

Ook besteden we aandacht aan de voorwaarden voor theaterprogrammering: kader, accommodatie, budget, promotie, presentatie.

Het creëren van een theaterambiance in een centrum door aankleding van de zaal, indien noodzakelijk stoelen/tribunes maken, bar en speelapparaten moeten uit tijdens de voorstelling, aandacht voor de presentatie van de programma's enzovoort.

Letten op een gerichte werving en publiciteit van de beoogde publieksgroep!

Voor een theatervoorstelling is doorgaans meer aandacht en zorg nodig dan voor de (pop)muziek programmering. Cultuur in clubcircuit is: muziek, pilsje, praatje. Jongeren komen er in hun vrije tijd en hebben niet altijd boodschap aan de kunsteducatieve of andere doelstellingen van de programmeurs of het kader.

Theater is door zijn aard (stilzijn, zitten, bar dicht) al minder toegankelijk dan popmuziek. Dit geldt ook voor producties door jongeren zelf of producties die aansluiten bij de jongerencultuur.

Het is belangrijk om hier steeds weer op te hameren bij het kader van de centra (vrijwilligers en beroepskrachten).

c) de kwaliteit van de aangeboden programma's

Hierbij letten we op originaliteit, bekwaamheid en integriteit. Doorgaans wordt gewerkt met professionele artiesten en groepen. Dit geldt ook voor de vakkrachten/begeleiders van workshops en cursussen.

Jaarlijks organiseren we een themadag en geven programma-informatie in de eigen uitgave: P.S. Special (voorheen Spot), die een aantal keer per jaar verschijnt. Ook wordt periodiek een programma-overleg gehouden voor muziek en theater.

Jaarlijks worden programmagidsen uitgegeven (dit jaar i.s.m. LOKV) en gratis naar alle aangeslotenen verstuurd. Ook worden brochures uitgegeven, zoals het handboek deejay meiden.

Hoe komen we aan het aanbod van theater?

Er is een geautomatiseerd databestand van groepen en producties. Momenteel werken we met twee bestanden: de projectinformatie en het LOKV-bestand. Voor popmuziek is een eigen bestand dat door de muziekprogramma-medewerker wordt bijgehouden. De informatie voor de twee genoemde bestanden wordt door de Serviceburo's zelf aangeleverd.

Daarnaast bezit het Serviceburo veel informatie dat niet in de databanken te vinden is: clowns, performers, tussen-de-schuifdeuren acts, straattheater, multi-culturele programma's, accordeonisten, festivalacts, enzovoort, enzovoort.

- Veel informatie krijgen we van groepen zelf en de boekingsbureaus. (Steekproducties, Hummelinck Stuurman, F&T producties, Beeldenstorm, Gimmick).
Veel groepen weten ons via via te vinden.

- We gaan zelf op zoek en bekijken voorstellingen. Zeer bruikbaar zijn de diverse festivals en concoursen, waarbij in korte tijd veel te zien valt. De Cabaretfestivals, (Leids Cabaret Festival, Camaretten, Amsterdams Kleinkunstfestival), (straat-)theaterfestivals, uitmarkten.
Verder open podia, try outs en je hoort en ziet nogal eens wat bij het circuit (ook de vooruitstrevende programmeurs in de centra zijn op zoek naar nieuw talent).
Er is een begin gemaakt met een docentenbestand voor workshops en cursussen.
- We stimuleren produkties door het toekennen van produktiesubsidies (collectief 12+10+-18, A Rap Medium, meidencultuurproject) en het organiseren van tours.
- We ontwikkelen eigen produkties:
  - a) jaarlijks workshopaanbod
  - b) totaalprogramma De Confrontatie
  - c) meidencultuurproject (door de afdeling meidenwerk ontwikkeld).

Hoe stimuleren we het kunst- en cultuuraanbod en de programmering daarvan in de centra

In het aanbod:

- Het eigen workshopaanbod om de actieve deelname van jongeren aan culturele en kunstzinnige programma's te bevorderen.
Kennismaking met een bepaald kunst- of kunstzinnige discipline, maar vooral veel aandacht voor jongerenculturen.
Voorbeelden workshops: hiphop workshop, theaterworkshop met werktuig, straattheater met John Visser, popdichten met Bart Chabot, Afrikaans ritme met Asa Oberoi, Deejay meiden met Marjoke Roorda, Deejay automatic, interieur vormgeven, diverse muziekworkshops, waaronder Cesar Zuiderwijk en Hans Vandenburg.
Een workshop wordt altijd afgesloten met een presentatie of voorstelling voor publiek: koppeling van actieve en receptieve culturele vorming.
- Totaalprogramma De Confrontatie
Een avondvullend programma met een explosie van kunst en cultuur: theater en dansvoorstellingen, reuzexylofoon, de kijkdoos, poëzie-act, video-art, afgesloten met muziekconcert trance dance music. Gezocht is naar jonge talentvolle kunstenaars en korte boeiende programma's die jongeren aanspreken. Dit programma wordt geproduceerd door het Serviceburo en staat in 6 plaatsen in de provincie Zuid-Holland.
In ontwikkeling is een kleinschalige (en goedkoper) totaalprogramma voor de kleinere centra.
- Door de subsidiëring van producties voor en door jongeren.
In de pen zit het ontwikkelen van een eigen jongerenproductie, waarbij we denken aan migrantencultuur.
- Door het organiseren van tours, meestal naar aanleiding van de theaterdag.
Hierdoor is reductie op de uitkoopsom mogelijk en worden contracten centraal geregeld.

In de programmering:

- Door middel van advisering en begeleiding van centra in de programmering.
De begeleiding wordt gekoppeld aan de subsidieregelingen, bijvoorbeeld in de vorm van follow-up eisen, het opzetten van een regelmatige programmering en voorrang voor het circuit van regelmatige aanvragers.
- Door uitvoering van het-witte-vlekken project: opsporen van kansrijke plekken waar (nog) niets gebeurt op het gebied van culturele activiteiten voor jongeren.
- Door het zoeken van lokale en regionale samenwerking tussen organisaties.

Tussen de jongerencentra en centra voor kunstzinnige vorming, theaters, het voortgezet onderwijs. Dit verloopt moeizaam.

Wie zal dat betalen?

Het bestaan van de twee subsidieregelingen in de provincie Zuid-Holland is vrij uniek in Nederland. Dit geeft ons een voorsprong in de promotie van een veelzijdig aanbod in het jongerencircuit.

De regelgeving theatercircuit is hier ter subsidiëring van de professionele podiumkunsten. De regelgeving culturele vorming is bedoeld om jongeren in aanraking te brengen met, ontvankelijk te maken voor en te motiveren tot deelname aan culturele evenementen. Theaterprojecten, literaire programma's, audiovisuele programma's beginnend talent, dans en mime, en allerlei andere culturele activiteiten kunnen binnen deze regeling gesubsidieerd worden.

Voor minder fortunlijke provincies is het zaak op zoek te gaan naar de potjes met geld. Een greep uit de mogelijkheden: aanvragen van projectsubsidies bij de eigen gemeente, subsidieregelingen bij de provinciale en lokale culturele raden, diverse potjes emancipatie, etnische minderheden op lokaal, provinciaal en landelijk niveau, fondsen aanschrijven (bijvoorbeeld voor een goede theaterverlichting, instrumenten voor workshops en dergelijke) diverse potjes cultuur bij gemeente, provincie of landelijke overheid (bijzondere projecten, proefprojecten en dergelijke) bij centra voor kunstzinnige vorming, bij het LOKV, bij de Stichting Schrijversschool Samenleving, het Goethe instituut, door programma's te maken in samenwerking met andere organisaties (politiek) ..... enzovoort, enzovoort, enzovoort.

Inleiding door P. Favier (rector Buys-Ballot-college te Goes) over het thema: "cultuur op school"

Aan het begin van mijn bijdrage aan deze dag wil ik een aantal punten noemen die bepalend zijn voor de inhoud van het verhaal, punten die een beginsituatie aangeven.

- a. U hoorde tot nu toe deze ochtend inleidingen vanuit de cultuur opgezet. Cultuur en de deelname van jongeren daaraan stonden centraal. Dat is begrijpelijk gezien het thema van de dag. Ik ben werkzaam in het onderwijs. De lijn van mijn verhaal heeft het onderwijs als vertrekpunt. Wat daar gebeurt, wenselijk en mogelijk is, zullen de kaders zijn van dit verhaal.
- b. En dan cultuur, het begrip. Als ik over cultuur spreek, dan doe ik dat in een breed perspectief. Cultuur is een ruim begrip, waarvan kunst deel uitmaakt. Cultuur is de manier waarop mensen met elkaar omgaan, de manier waarop mensen elkaar dingen willen vertellen. Cultuur van vroeger en van nu. Dat past in de opdracht van de school. We spreken dan vaak over culturele vorming. Kunstzinnige vorming is daarvan een onderdeel. Ik blijf in het algemeen de term culturele vorming gebruiken omdat dat beter bij het proces past dat in de school plaatsvindt.
- c. Als derde en laatste punt om de beginsituatie aan te geven nog dit: verwacht geen theoretische beschouwingen over cultuur, geen statistisch onderbouwd betoog; gedeeltelijk uit eigen belang: ik kan u daarover niet zoveel vertellen.

Nee, de praktijk van de school, met de benen op de grond. Ik zal wat eigen voorbeelden geven om bepaalde zaken te illustreren.

De school is mijn vertrekpunt. Ik zal dan eerst iets meer vertellen over die school. Vrij snel haakt dan de culturele vorming aan. Tenslotte wil ik even in de toekomst kijken: wat mogen we daarvan verwachten als we over school, jongeren en cultuur spreken?

Maar eerst de school

Als een studiedag gaat over jongeren en cultuur, dan kun je niet om de school heen. Die jongeren zijn verplicht om op school aanwezig te zijn. Als je jongeren wilt bereiken, dan hoef je alleen maar de schooldeur open te doen en je bent er.

Tja, zou dat echt zo eenvoudig zijn?

De school is een instituut waar geleerd wordt. Dat is wel erg algemeen. Ik zal dat wat nader toelichten.

In elke cultuur worden jonge mensen wegwijs gemaakt in die zaken die van belang zijn voor het functioneren in hun groep, dus culturele vorming. Dat is ook van toepassing op onze jongeren. De school neemt in dat proces een belangrijke plaats in. Bepaalde zaken zijn geheel gedelegeerd naar de school: leren lezen, rekenen, kennis krijgen van aardrijkskunde, biologie, economie en noemt u nog maar wat vakken op. Dat is duidelijk werk van de school.

Het gaat om veel cognitieve elementen, maar ook normen en waarden spelen een rol. Voor een aantal zaken, die ook een onderdeel vormen van het gehele ontwikkelingsproces, is minder duidelijk wat de taak van de school is. Iedereen is er van overtuigd dat de overdracht van culturele kennis en vaardigheden een rol moet spelen in het onderwijs. Maar als we dan specifiek over kunstzinnige vorming praten, is het beeld veel diffuser. Wat moeten leerlingen in dit opzicht voor bagage meekrijgen om naast of na de school verder te kunnen of te willen? Het antwoord op die vraag varieert van "weinig tot zeer veel". Veel scholen zullen ergens in het midden zitten en in die zin dan "gemiddeld" zijn.

De vraag is wat van de school verwacht kan worden, mag worden, in het proces van de culturele vorming. Ofwel hoe krijgt de relatie school-jongeren-cultuur gestalte?

Ik zei al dat een eensluitend antwoord niet is te geven, daarvoor verschillen scholen te sterk van elkaar. We kunnen wel een aantal rubrieken onderscheiden van activiteiten in en rond de school in het kader van de culturele vorming. Op elk van die rubrieken kan de school beleid richten. Door die rubricering komen we vanzelf op de mogelijkheden van de school om jongeren in contact te brengen met cultuur.

- a. Als eerste rubriek wil ik noemen de culturele vorming zoals die plaatsvindt in de reguliere lessen. In de vakleerplannen van meerdere vakken is iets of meer dan iets aangegeven dat onder culturele vorming thuishoort. Op zich is de leerstof natuurlijk een onderdeel van een cultuur waarin die kennis moet functioneren.

Op grond van een bepaalde identiteit zal een deel van de culturele vorming bepaald worden en dat geldt in principe voor alle vakken. Als we binnen de culturele vorming weer kijken naar de kunstzinnige vorming dan is er een aantal voorbeelden te geven.

Wat denkt u van de talen: klassiek en van heden ten dage? In die programma's is zeker ruimte opgenomen voor die kunstzinnige vorming als onderdeel van de culturele vorming. Schrijvers in de les; excursies. En de bekende boekenlijsten als exponent van het lezen. Of die trouwens bevorderend werken op de attitude van jongeren om meer te gaan lezen is nog maar de vraag.

Klassieke talen nemen een heel eigen plaats in, maar zijn slechts bereikbaar voor een beperkt aantal leerlingen. En wat denkt u van geschiedenis? En wat van de expressievakken, een verzamelnaam voor diverse vakken? Tekenen is al in 1889 als verplicht vak opgenomen in de lessentabel. Van recenter datum, 1968, is de introductie van de vakken handvaardigheid, textiele werkvormen, dramatische expressie en muziek. Tekenen als examenvak is in een aantal scholen al heel gewoon, ook in Goes. In de openbare bibliotheek aan de Oostwal is deze maand een tentoonstelling die werk laat zien van eind-examenleerlingen tekenen van de drie Goese scholen voor algemeen voortgezet onderwijs. In deze vakken komt de culturele vorming wel heel sterk naar voren.

In het kader van deze dag het volgende: uit onderzoek blijkt dat de kunstzinnige vakken in een eindexamenprogramma van invloed zijn op de periode na de middelbare school.

Een aantal accenten:

- de leerlingen hebben meer waardering voor kunst en kunstenaars;
- de leerlingen bezoeken meer musea, concerten en dergelijke.

Een eindconclusie van het onderzoek was: kunstzinnige vakken dragen er toe bij dat leerlingen leren deelnemen aan de cultuur.

En toch zijn het juist deze vakken die de afgelopen jaren in het onderwijs onder vuur hebben gelegen. Bij bezuinigingen van de overheid op het aantal lessen wordt in veel gevallen eerst naar deze vakken gekeken. Dan komt de vraag naar voren wat de school wil en wat het schoolbeleid in deze is. Zoals in elk vak geldt ook hier: een school kan veel regelen, de wijze waarop de vrouw of man voor de klas omgaat met de inhoud van dat vak en de leerlingen, is medebepalend voor wat een leerling ervan meeneemt. Deze eerste rubriek die ik nu beschreef is iets dat geheel intern in de school verloopt.

Voor de activiteiten in deze rubriek zijn de docenten bekwaam, het gaat om het vak waarvoor ze zijn opgeleid. Hulp van buitenaf is niet of nauwelijks nodig.

- b. Een tweede rubriek gaat verder. Deze rubriek wordt gevormd door activiteiten die niet aan een bepaald vak zijn gekoppeld, we spreken wel van vakkenoverstijgende activiteiten. Soms worden ze ook aanguid met buitenschoolse activiteiten. Die term is echter niet juist. De activiteiten die ik bedoel behoren in de school thuis. Voorbeelden van dergelijke activiteiten zijn op veel scholen te vinden.

Een aantal voorbeelden om de toon te zetten:

filmdagen, muziekdagen, theaterdagen. Een voorbeeld van theaterdagen hebben we op onze school voor de leerlingen van de eerste klassen. In dat project, dat begeleid wordt door externe deskundigen, verdiepen leerlingen zich in opzet van een toneelverhaal van cabaret. Per klas maken ze zelf een verhaal, liedjes, ontwerpen kleding, maken decors en zorgen voor muziek.

Een theaterkrant doet verslag van alle activiteiten. Als climax geeft elke klas een voorstelling. Aan dit project werken mee de mentoren, de docenten Nederlands, handvaardigheid, tekenen, textiele werkvormen plus diverse anderen die hand- en spandiensten verrichten.

Maar hier valt ook te denken aan programma-onderdelen van een werkweek. Docenten uit verschillende disciplines bereiden dat voor en begeleiden tijdens de werkweek. Ik plaats in deze rubriek ook leerlingenactiviteiten als een toneelgroep die voor een jaarlijkse productie werkt onder leiding van één of meerdere docenten. En een jaarlijkse "Grote Avond" waar een groot deel van de schoolpopulatie zich presenteert met toneel, cabaret, muziek. Iedere school kent activiteiten die in deze rubriek vallen, de diversiteit is echter groot. Mijn ervaring is dat het doel van dergelijke activiteiten bij de docenten duidelijk moet zijn, want zij zijn in de meeste gevallen de dragers. Docenten zijn niet opgeleid voor dergelijke activiteiten, zij missen bepaalde kennis en vaardigheid. Dat betekent dat een groot deel van deze activiteiten alleen kan plaatsvinden met behulp van een goede externe ondersteuning, bijvoorbeeld door medewerkers van een steunpunt voor kunstzinnige vorming. Ik maak die inbreng mee tijdens de theaterdagen bij ons op school. Dankzij die inbreng en hulp kunnen wij ons doel bereiken. Zonder die inbreng zou het niet mogelijk zijn. En wij willen meer, dus als die begeleiding er kan blijven of wellicht kan uitbreiden is dat voor de culturele activiteiten in de school voordelig.

c. En dan de derde rubriek.

In deze rubriek vat ik samen, alle activiteiten die direct met de presentatie van kunstvormen hebben te maken. Het gaat dan vooral om podiumkunsten en muziekoptredens. De vorige rubrieken die ik noemde zijn sterk ingebed in de school. Ze zijn vaak onderdeel van een schoolwerkplan. In veel gevallen zijn er doelstellingen aangekoppeld die met het algemene leerproces te maken hebben.

In deze derde rubriek gaat het om voorstellingen die worden "gekocht" om aan leerlingen te laten zien. Meestal betreft het voorstellingen in de school, soms daarbuiten. Ook hier komt weer een grote diversiteit tussen scholen tevoorschijn. Op verschillende manieren geven scholen invulling aan deze taak.

Dat varieert van vrijwel niets (en dat kan een duidelijk gemotiveerde keuze zijn) tot meerdere voorstellingen per jaar.

Ik vertegenwoordig een "gemiddelde school". Het streven is er op gericht om alle leerlingen per jaar twee voorstellingen aan te bieden. Bij de keuze van de voorstellingen is het advies van medewerkers van het Zeeuws Steunpunt voor Kunstzinnige Vorming voor ons van groot belang. Zij kennen de school, zij kennen onze vragen, zij kennen het aanbod. Voorstellingen in school, het klinkt mooi, dat is het zelfs ook.

Toch zijn er wel drempels te noemen die het moeilijk maken de voorstellingen goed te begeleiden vanuit de school.

Voor veel docenten zijn deze activiteiten een aardigheidje zonder dat zij er persé de noodzaak van in zien. Dat betekent dat de attitude om leerlingen enthousiast te maken niet in alle gevallen voldoende aanwezig is.

Voor leerlingen ligt de zaak ingewikkelder. Het gaat om hen, om hun ontwikkeling, hun vorming. Leerlingen zijn globaal in drie groepen te verdelen.

Er is een kleine groep die om principiële redenen niet is geïnteresseerd in podiumkunst. Voor die groep kunnen wij op dat punt van de culturele vorming geen bijdrage leveren.

Een grote groep is passief geïnteresseerd. Zij zullen geen speciale moeite doen om een voorstelling te bezoeken. Als er wat is kijken of luisteren zij, maar grote inspanningen om dingen te begrijpen zijn er voor velen niet bij.

Een derde groep, in verhouding klein maar groeiend in onze school, is actief geïnteresseerd. Bezoeken zelf voorstellingen, bereiden zich voor door wat te lezen en dergelijke. Om al deze leerlingen te motiveren is een moeilijke zaak. Motiveren in die zin dat er "iets" ontstaat. Voor een aantal is die motivatie er al, bij anderen zal die nooit komen. Toch gaan we door want we zien dat de groep actieve leerlingen groter wordt, in een aantal gevallen kan de passieve interesse (de tweede groep leerlingen) omgezet worden in actieve belangstelling (de derde groep leerlingen).

En dan kom ik op mijn laatste moeilijke punt, onvermijdelijk de financiën. Binnen de beperkte financiële middelen die beschikbaar zijn moeten prioriteiten gesteld worden. Ons schoolbeleid is, ik zei het al eerder, twee voorstellingen voor elke jaargroep. Dat uitgangspunt komt onder spanning te staan. Je kunt dan niet die keuzes maken, die je wilt maken. Als de overheid, provinciaal en gemeentelijk vindt dat jongeren de kans moeten krijgen om kennis te maken met podiumkunsten dan is de school een middel, naast andere, ik kom daar zo op terug. Dat betekent wel dat de overheid de financiële ruimte moet geven om dat in de scholen mogelijk te maken.

Die financiële steun moet overigens niet alleen gericht zijn op voorstellingen in schoolverband. Ook kan worden ingespeeld op individuele leerlingen.

Gestimuleerd kan worden dat leerlingen naar het theater gaan, naar voorstellingen die zij zelf kiezen. Want laten we duidelijk zijn: op school kun je een basis leggen waardoor er bij een aantal leerlingen belangstelling wordt ontwikkeld. Maar het echte theaterbezoek vindt plaats in een theater, met de hele sfeer die daar bij hoort. Dat betekent wel dat er een aanbod moet zijn waaruit jongeren kunnen kiezen.

Ik ben heel content met de opstelling van de gemeente Goes in deze. Voor twee tientjes hebben leerlingen een CJP en drie voorstellingen uit het Goese circuit, dus de Prins van Oranje en 't Beest. Elke extra voorstelling kost f 5,-.

Wij hebben geconstateerd dat van dit aanbod een behoorlijk gebruik gemaakt is.

Wat mag van een school verwacht worden? Die vraag stelde ik al aan het begin.

Een school heeft vele taken, culturele vorming is er één van. Ik heb de stellige indruk dat veel scholen deze taak heel behoorlijk oppakken. Ik praat in hoofdlijnen, uiteraard zijn er altijd dingen die beter of mooier kunnen. Veel scholen kweken begrip voor kunst en leveren een bijdrage in de vergroting van de deelname aan cultuur. Daarom verdienen scholen en leerlingen het om geholpen te worden bij die aspecten van culturele vorming.

Ik ben niet zo somber over nu, maar of ik dat kan blijven zeggen als ik naar de toekomst kijk, is de vraag.

Scholen staan onder druk. Er wordt van veel kanten tegen scholen aangeduwd. Het bedrijfsleven wil technisch goed opgeleide jongeren. Universiteiten en HBO-instellingen zijn alleen geïnteresseerd in kennis die voor een bepaalde studie nodig is.

Ook de overheid is bezig. Heel wat onderwijsvernieuingsplannen zijn er geweest. Zij kwamen en zij gingen.

Maar nu de basisvorming voortgezet onderwijs. Wat mogen we daarvan verwachten als we specifiek kijken naar de culturele vorming? Als we de eindtermen bekijken dan ontstaat er iets moois.

Leerlingen die voor de beeldende vakken aan eisen moeten voldoen waar u en ik niet of nauwelijks aan toekomen.

Maar nu de werkelijkheid. Voor het cluster van de vakken tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen is in de plannen voor de basisvorming, verdeeld over 3 leerjaren, 1 1/3 uur per week beschikbaar. Voor het vak muziek is 1 uur per week uitgetrokken. Tel uit je winst. Bij ons hebben de leerlingen nu ook 1 uur muziek per week gedurende drie jaar. Maar voor tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen is 2 1/3 per week beschikbaar, ook weer drie jaar.

Als deze benadering de toon gaat zetten moet ik toch afsluiten met een sombere teneur. Daarbij komt dat ook de financiële toekomst onzeker is. De drang om in een lump sum financieringssysteem de gelden voor andere zaken te besteden kan wel eens groot zijn. Een school die waarde hecht aan deze aspecten van het ontwikkelingsproces zal op zijn tellen moeten passen en een duidelijk beleid voeren. Maar waar een wil is, is een weg.

Forumdiscussie.

's Middags werd de Culturele Dag afgesloten door een discussie, waarbij een panel reageerde op stellingen die eerder door de deelnemers in werkgroepen waren geformuleerd.

Er waren een viertal werkgroepen: Aanbod; Promotie; Lokatie, en Voorwaarden.

De discussieleider maakte een selectie uit de naar voren gebrachte stellingen.

In tweede instantie kreeg ook het publiek gelegenheid tot reageren.

Het verslag is gemaakt aan de hand van bandopnamen. Helaas konden niet alle bijdragen volledig worden weergegeven vanwege technische onvolkomenheden.

De leden van het panel waren:

mw. M. Herder

mw. G. de Vries-Hommes

dhr. C. Eijkelenboom

dhr. P. Favier

dhr. D. van Zuilen

en twee middelbare scholieren:

Hester Homburg

Natasja Langerak

De discussie werd geleid door Peter Joosse, redacteur van Omroep Zeeland.

I. WERKGROEP AANBOD

Peter Joosse: St. 4 "Het wordt tijd dat de jongeren zelf de cultuur serieus nemen"; daar heeft de werkgroep een stelling tegenover gezet, nl.: "jongeren nemen cultuur even serieus als volwassenen".

Hester Homburg: ja, het is niet zo dat juist volwassenen een onderscheid maken tussen volwassenen- en jongerencultuur?

G. de Vries-Hommes: Ik heb juist vanochtend aangegeven dat ik het ei van Columbus wat dit betreft ook niet had, en toen heb ik juist gezegd: geef mij nu eens het verschil aan tussen jongeren- en volwassenencultuur. Volgens mij bestaat die scheiding helemaal niet zo sterk. Het is meer: hoe kun je jongeren nou bewegen meer te genieten van kunst en cultuur. Maar welke cultuur bedoelen we dan? Het klassieke, het moderne, of dat wat tegenwoordig als trendy wordt gezien. Ik denk dan bij mezelf: laten we eens ophouden steeds die scheidslijnen te trekken. Als jongeren van een bepaalde cultuuruiting willen genieten, geef ze dan in ieder geval de ruimte om er van te kunnen genieten. Het voorwaardenscheppende is met name wat we moeten zien te bereiken.

Peter Joosse: dus die scheiding is onzin?

Kees Eijkelenboom: daar ben ik het dus niet mee eens. Het is toch evident dat de belevingswereld van jongeren niet altijd aansluit op wat wij onder gevestigde cultuur verstaan, daar bedoel ik dus mee: het grote toneelaanbod, de orkesten... er zijn heel duidelijk verschillen tussen jongerencultuur en datgene wat op de podia ten tonele wordt gebracht. Ik wil wat dat betreft toch wijzen op het onderzoek van Mieke de Waal, hoeveel kritiek daar ook op mogelijk is, daarin wordt toch vaak geconstateerd dat jongeren op een bepaalde leeftijd zich juist afzetten tegen de cultuur, omdat ze dat juist passend vinden binnen hun beleving van cultuur. Met andere woorden jongerencultuur bestaat er juist voor een deel in, zich af te zetten tegen de gevestigde cultuur. Hoewel ik ook niet precies...

(interruptie zaal:) Ik denk toch dat je vast moet stellen dat er in schouwburgen en noem maar op een hele hoop meer voor jongeren prettig kan zijn dan dat ze zelf weten.

Peter Joosse: ja. Ook al zou het zo zijn zoals mw. De Vries zegt, dat er geen onderscheid zou bestaan, dan toch nog is er de vraag naar de benadering. Hoe moet je jongeren dan benaderen? Wat is er zo specifiek aan de informatie die nodig is om jongeren te interesseren?

Kees Eijkelenboom: het is inderdaad zo dat ik denk dat informatie aan jongeren heel cruciaal is om ze ook voor het culturele aanbod in het algemeen te interesseren. Nogmaals, ik wil geen verschillen opleggen waar ze in werkelijkheid maar heel genuanceerd bestaan, maar het is gewoon evident dat er een verschil is tussen hoe jongeren van cultuur genieten en hoe ouderen dat doen. Dat heeft te maken met smaak, dat heeft ook te maken met de statusfunctie die kunst ook wel heeft. De belangstelling voor klassieke muziek begint op een bepaalde leeftijd grotere vormen aan te nemen.

Marijke Herder: mag ik daar ook even op reageren? Het onderscheid is inderdaad een beetje vreemd.

Binnen "volwassenenculturen" zie je ook verschillen tussen wat het "gevestigde" wordt genoemd, wat door de kunstkenner wordt gewaardeerd, je hebt avantgarde die misschien later tot de gevestigde cultuur gaat behoren, maar je hebt ook massacultuur. Dat zie je bij jongeren ook. Jongeren die heel traditioneel cultuurpatronen van hun ouders overnemen, jongeren die zich daar tegen afzetten, jongeren die zich uitleven in vernieuwende kunst- en cultuurvormen.

Marijke Herder: dat onderscheid zie ik dus niet, wel is het zo dat er zoveel verschillende vormen van culturen bestaan, en als je het dan hebt over kunst, wat waardeer je daar dan in, dan is het net als bij volwassenencultuur: je kijkt naar wat waardevol is, wat oorspronkelijk is,

wat iets nieuws te zeggen heeft, en dat is in jongerencultuur evengoed het geval als in gevestigde cultuur.

Jongeren nemen kunst en cultuur wel degelijk serieus, maar op heel verschillende manieren.

G. de Vries-Hommel: een korte reactie nog. Ik denk bij mezelf: is het een wonder dat er zo'n begripsverwarring bestaat over kunst en cultuur. Het is doodnormaal dat je leert rekenen, leert lezen, maar het is niet zo normaal dat je cultuur leert. In feite moet je dat ook leren.

Peter Joosse: nog even de stelling die nog is blijven liggen uit deze groep: het onderwijs is bij uitstek toegankelijk voor cultuur. Is iedereen het daarmee eens?

P. Favier: mag ik reageren? Als ik zo naar deze stelling kijk, ben ik het er zonder meer mee eens. Ik denk wel dat het goed is, wat kanttekeningen te plaatsen. Ik heb vanochtend geprobeerd aan te geven dat elke school op zijn manier bezig is een stuk culturele vorming over te dragen. Ik heb ook aangegeven dat je een aantal kanttekeningen moet zetten met name bij de mogelijkheden die scholen hebben daarbij. Ik neem aan dat de bedenkers van deze stelling gedacht hebben aan het feit dat je op scholen veel jongeren tegelijk in dezelfde situatie treft. Of dat nou voor jongeren ideaal is om in die massa op te gaan, dat weet ik niet, dat is ook al een belangrijk gegeven dat meespeelt. Vergeet ook het gezin niet, ik heb vanochtend al gezegd dat met name het gezin ontzettend belangrijk is bij culturele vorming op de middelbare school. Ik onderschrijf deze stelling: als school maken wij ons daar hard voor. Ik hoor net nog de vraag: is dat dan de directie, of de hele schoolpopulatie, nou: je kunt als directie heel wat willen, maar als de attitude van de schoolpopulatie niet zodanig is, kun je het ook wel vergeten.

Peter Joosse: hoe is dat dan op uw school?

P. Favier: je moet heel reëel zijn en toegeven dat een docent niet is opgeleid om vorm te geven aan dit proces. Die man of vrouw zul je er eerst van moeten overtuigen dat er een essentieel onderdeel van het (school)proces aan de gang is. Dat kun je alleen maar doen door met projecten aan de slag te gaan. Dan zie je een golf-effect ontstaan van collega's die tegen elkaar vertellen: goh, het is leuk gegaan, het liep. Nou daar moet je geduld voor hebben. Te hard lopen, werkt averechts. Je hebt dan meteen weer een weerstand van twee jaar opgebouwd. Het is goed om vast te stellen dat we met z'n allen, de school, de gemeente, alle instellingen ook de mogelijkheden moeten scheppen dat waar te maken. Ik denk dan niet alleen aan geld: ook aan deskundigheid, om scholen te begeleiden. U moet niet onderschatten dat collega's van mij het water in de handen hebben wanneer ze met zo'n project bezig zijn. Die ondersteuning krijgen wij wel, maar ze moet veel verder gaan.

II. WERKGROEP PROMOTIE

Peter Joosse: het geld dat aan allerhande reducties besteed wordt, zou beter aan promotie ten goede kunnen komen. Deze stelling wil de werkgroep graag aan het forum voorleggen. Wie wil erop reageren?

Dick van Zuilen: ik zou dit in verband willen brengen met de stelling 1: jongeren hoef je niet aan hun handje mee te nemen, jongeren vormen geen aparte categorie. Ik vind van wel. In onze maatschappij wordt de jeugd dat in toenemende mate. De periode tussen jeugdig zijn en volwassen zijn wordt langer, jongeren zijn voor een langere tijd financieel afhankelijk (van hun ouders). Ook zijn jongeren gedurende die periode bezig hun leven zelf vorm te geven, dat wat ze zelf doen zijn die culturele producties waarover ik vanochtend sprak. Voor die culturele producties die helemaal niet hoogdravend zijn, vragen jongeren aandacht, ruimte. Daar moeten we dan zoveel mogelijk aan tegemoet komen. Ik zal een voorbeeld geven: in Salamanca (Sp.) waar veel werkloze jongeren wonen bestaat een soort CJP waarmee jongeren bij alle culturele evenementen reducties krijgen, van bioscoop tot visgerei. Dat is natuurlijk tragisch want ze

horen werk te krijgen, maar het is een voorbeeld waarbij ik er niets op tegen heb om te zeggen: natuurlijk moeten ze reducties krijgen. Als daar geld voor is. En verder vind ik, wat die meneer ook zei, dat er veel te weinig informatie wordt gegeven op hun niveau.

Peter Joosse: de directeur van het CJP zal ook wel willen reageren?

Kees Eijkelenboom: ik sluit me daarbij aan, ik heb ook al gezegd dat wij een doelgroep bestrijken met een gemiddelde leeftijd van 21 jaar. De groep vanaf 18 wordt vooral bereikt met het blad dat we nu hebben. Neemt niet weg dat wij vinden dat er voor regionale en lokale informatievoorzieningen echt plannen moeten komen in samenwerking met kunstenaars, onderwijs, om jongere groepen te bereiken. En ik denk dat je daarbij op een heel andere manier te werk moet gaan, zeker.

Hester Homburg: ik vind dat er wel voldoende informatie wordt gegeven. Je krijgt iedere maand het blad *Uit in Zeeland thuis*, tenminste in Goes, je krijgt het seizoenoverzicht, bovendien bestaat er bij ons op school ook nog een plan waarbij je voor vijf gulden naar een voorstelling kan. Dus ik vind dat er wel voldoende informatie is.

Kees Eijkelenboom: dat is interessant. Maar functioneert het volgens jou?

Hester Homburg: ja.

Peter Joosse: ok, dan kunnen we weg (hilariteit).

Hester Homburg: ik vind die informatie goed. De eerste drie jaar van mijn school ging ik helemaal nooit naar voorstellingen, ja een keer met mijn vriendin. En nu dit jaar ben ik al zo'n 5 keer of zo geweest.

Peter Joosse: en dat kwam niet door een Veronica-achtige aanpak?

Hester Homburg: nee, helemaal niet!

(interruptie zaal): dit is nu een voorbeeld van hoe het in een gemeente, met schouwburg en Zeeuws Steunpunt samen, een plan is opgezet en wat werkt.

Kees Eijkelenboom: kijk eens aan, dan gebeurt er veel meer dan ik wist.

P. Favier: even aangevuld op wat Hester zei: het lukt, omdat er ook een aanbod is waar leerlingen heen kunnen. Te vaak wordt er gesuggereerd dat het leuk is om een CJP te nemen maar dan blijkt er een aanbod te zijn van nul komma zoveel voor leerlingen. Dat aanbod loopt nu in Goes.

Kees Eijkelenboom: ik wil daar nog wel even op ingaan. Dat is nu ook één van de problemen die wij zien. Als je een CJP hebt in Terneuzen, kun je ermee naar de schouwburg en verder niet. Misschien nog die bibliotheek, ik weet het niet precies. Eén van de pijlers om dat te veranderen is dan ook om met het kortingenpakket op lokaal en regionaal niveau te gaan uitbouwen. Wat dat betreft denk ik dat het een kwestie is van aansluiten bij samenwerkingsverbanden, en die ook verder te verruimen. Want jongeren houden zich met meer dingen bezig, in Terneuzen, in Vlissingen, in Middelburg, dan uitsluitend dat theater.

G. de Vries-Hommes: er wordt inderdaad vaak geklaagd dat de informatie onvoldoende is. In Midden-Zeeland gaat het goed, het is ook een project...

Peter Joosse: in Goes

G. de Vries-Hommes: ja in Goes, en ik ben blij dat het daar beter gaat, het blijkt dan dat het een goeie aanpak is. Ik hoor in Zeeuws-Vlaanderen dat door jongeren de informatie toch als onvoldoende wordt ervaren. Maar ik denk bij mezelf: het is veel meer een kwestie van interesse. Je moet proberen interesse aan te kweken, dus voorwaardenscheppend bezig te zijn, proberen jongeren in contact te brengen met de verschillende vormen van kunst en cultuur. Wanneer die interesse niet wordt aangekweekt, wordt ook de informatie al gauw als onvoldoende ervaren.

III. WERKGROEP LOKATIE

Peter Joosse: er is te weinig geld beschikbaar. Zeeland is een woestijn voor jongerenaccommodaties; de politiek erkent niet dat jongeren een cultuur hebben. Dat lijkt mij een aardige vraag voor mevrouw De Vries.

G. de Vries-Hommes: als provincie proberen wij voorwaarden te scheppen. Er is nog steeds een jeugd-servicebureau, er is nog steeds jeugd- en jongerenwerk...

Peter Joosse: waarom zegt u nou steeds : "Nog steeds"?

G. de Vries-Hommes: omdat hier wordt verondersteld dat het afgebroken is. Niets is minder waar, want de provincie heeft niet gekort op het jeugd- en jongerenwerk.

Peter Joosse: maar hier wordt waarschijnlijk bedoeld het aantal beroepskrachten in jongeren-centra.

G. de Vries-Hommes: ja, maar wanneer het daarom gaat... da's gemeentelijk werk. Daar kan ik helaas niks over zeggen. Maar vanuit de provincie zeg ik: de ondersteuning is nog steeds wel degelijk aanwezig. Wel denk ik dat het jeugd- en jongerenwerk ook wel de hand in eigen boezem mag steken want je kunt je afvragen of wel tijdig is ingespeeld op de veranderende cultuur bij jongeren, dat men teveel is blijven steken in het oude buurt- en clubhuiswerk, en dat te weinig is gekeken naar wat jongeren nu eigenlijk willen. Het is een harde stelling, maar ik denk dat het waar is helaas. En als ik zeg: wat doet de provincie, dan zou ik willen wijzen op het Steunpunt dat wel degelijk probeert om cultuur en kunst in het zicht te brengen van jongeren, en dat door middel van leerkrachten de weg te wijzen. En ik kan alleen maar zeggen dat ik daar over 't algemeen zeer gunstige berichten over hoor.

Peter Joosse: nog meer reacties hier achter de tafel...

(door elkaar praten)

De Vries: het is dus kennelijk waar, wat is zeg.

Peter Joosse: dat zeggen wij niet. De zaal mag straks nog reageren.

IV. WERKGROEP VOORWAARDEN

(interruptie zaal): over toegankelijkheid van musea. Effect van reductie op toegangsprijs.

Kees Eijkelenboom: het is waar natuurlijk; de CJP-korting op musea is wat betreft kleinere minder dure musea marginaal. Duurdere musea bieden wel een reductie van zo'n 50%.

Natasja Langerak: ik spreek misschien vanuit mezelf, maar jongeren bezoeken niet zo snel een museum, daar ligt hun interesse niet. Je kunt dan niet dat voorbeeld eruit halen en zeggen die korting slaat nergens op. Je moet veel meer kijken naar dingen waar jongeren wel heen gaan.

Kees Eijkelenboom: het leuke van musea is juist dat ze zich lenen om ingebed te worden in allerlei educatieve projecten. Er zijn bijv. hier in Zeeland een aantal musea die interessante raakvlakken hebben met de geschiedenis van Zeeland, dat is voor scholen interessant.

Marijke Herder: ik wil wat zeggen over de toegangsprijzen in zijn algemeenheid. Ik denk dat het zo is dat als je het hebt over bestedingspatronen van jongeren, er inderdaad wel genoeg geld is. Als je ziet hoe vaak de Kuip niet uitverkocht is met concerten van U2, waar grif 40, 50 gulden voor een kaartje wordt betaald, in het clubcircuit zie je hetzelfde bij bands als de Dijk of Herman Brood die uitverkochte zalen trekken, daar kost een kaartje ook 10 of zelfs 15 gulden, en dat wordt ook grif betaald. Maar als je het hebt over hoge toegangsprijzen dan denk ik dat het gaat om programma's die minder toegankelijk zijn en juist die programma's moeten reductie krijgen. Ik wil dan nog even terugkomen op de stelling: gebruik subsidies niet voor reducties maar voor promotie en informatie, ik ken uit eigen praktijk een voorbeeld waar we dat juist erg zonde vonden, waar het gemeentelijk CJP-subsidie uitsluitend werd besteed voor het maken van een prachtig mooie folder die jongeren vervolgens niet lazen.

G. de Vries-Hommes: ik heb zojuist al geprobeerd aan te geven: je moet zoveel mogelijk proberen jongeren in contact te brengen met kunst en cultuur, een markt te kweken als het ware. Je moet mensen nieuwsgierig maken waardoor ze steeds meer willen gaan zien. Dan zal de hoogte van de prijs op den duur minder belangrijk zijn. Aan de andere kant natuurlijk, en wij als provincie doen dat al jaren, wij subsidiëren producties die niet zo gangbaar zijn, op die manier kan een theaterbureau die producties ook naar Zeeland halen. Dat heeft dan weer een multiplier-effect zoals wij dat noemen tot gevolg, waardoor gemeentes of het bedrijfsleven fors gaan meebetalen, en dat heeft dan een veel breder aanbod tot gevolg. Maar het is niet alleen zaligmakend: een voedingsbodem kweek je, door kinderen al op zo jong mogelijke leeftijd in contact te brengen met kunst en cultuur.

Kees Eijkelenboom: het prijsmechanisme heeft inderdaad zijn begrenzingen. Bijvoorbeeld het gratis aanbieden van zaken heeft vaak averechts effect, zo van: ja, dat is toch niks waard. Er zitten veel haken en ogen aan. Maar wat mw. De Vries ook zegt, het moet natuurlijk passen in een totaal van maatregelen en dan kan de prijsreductie op zich toch een duidelijke rol vervullen.

(interruptie zaal):

we doen nou alsof het allemaal wel meevalt. Het gaat mij erom, dat we vaststellen, dat er nog steeds niet voldoende aanbod is, dat er nog steeds niet voldoende informatie is; het is er wel, maar allemaal toch nog te weinig, toch nog te marginaal. Het gevaar bestaat dat we te snel tevreden zijn, dan suddert het gewoon weer door.

(leerlinge): (niet te verstaan) er wordt te makkelijk gedacht over prijzen.

Dick van Zuilen: er is een onderzoek gedaan door het Nederlands Genootschap van Leraren, die hebben vastgesteld dat meer dan de helft van de scholieren heel veel uren per week werkt om dit soort dingen te kunnen betalen. De stelling van: jongeren zijn koopkrachtig genoeg vind ik dan ook een beetje uit de lucht gegrepen.

Peter Joosse: ik wil nog even de opmerking terughalen over het geld dat gemeenten en provincie ter beschikking moeten stellen. In verschillende groepen is gezegd: dat is veel te weinig, politici weten eigenlijk niet waar het over gaat, nemen het niet serieus. Daar zullen wel reacties op zijn.

(reactie zaal): er gebeurt wel het nodige, maar het is allemaal zo hap-snap. Het aanbod blijft daarnaast achter bij ontwikkelingen.

G. de Vries-Hommes: maar dat is toch niet waar! Er is toch een heleboel aanbod hier in Zeeland? Het gaat er om dat de jeugd in kennis wordt gebracht met een hele hoop zaken, dat je kunt zeggen: dat en dat en dat is er. Je kunt daarmee verder gaan, ook in de amateuristische kunstbeoefening. Alleen dat zul je dan zelf moeten doen. Je hoeft toch niet alles op een presenteerblaadje aangeboden te krijgen?

(interruptie zaal): er is nog iets belangrijks wat ik vanmiddag nog niet gehoord heb, je kunt praten over participatie, over deelnemen aan, maar je kunt ook praten over echte jongerencultuur. Dat kun je heel makkelijk oplossen door gewoon te ontkennen dat er een onderscheid is tussen die twee dingen, door te zeggen: er is geen jongerencultuur. Maar die is er wel degelijk. En met een heel eigen geaardheid.

(reactie zaal): (leerlinge): Je kunt wel zeggen: ja, dat en dat is specifiek van jongeren maar het is gewoon normaal. Er hoeft helemaal geen onderscheid gemaakt te worden het moet geaccepteerd worden, door de volwassenen.

Peter Joosse: maar dat kun je op verschillende manieren uitleggen, want je kunt ook zeggen: er is geen onderscheid dus doen we er ook niets aan (aan jongerencultuur).

Kees Eijkelenboom: maar je vind wel dat er genoeg voor jongeren geprogrammeerd wordt. Is het aanbod gewoon goed. Je woont in Goes neem ik aan...ben je tevreden met wat er geprogrammeerd wordt...

(leerlinge zaal): nou ja...het zou wel iets meer kunnen zijn.

Dick van Zuilen: zijn er te weinig accommodaties?

(leerlinge zaal): het is vooral het tijdstip, vaak kunnen wij niet. Vaak is het zo dan is er op woensdagavond om negen uur een voorstelling. Hoe kunnen wij daar nou in godsnaam naar toe, dan ben ik hardstikke laat thuis en dan zeg ik dus sorry, dat moet ik laten schieten. Maar ik wil er misschien best wel naar toe!

Peter Joosse: het lijkt me aardig om nu aan alle panelleden stuk voor stuk te vragen: wat is nu de slotconclusie van deze dag? Ik begin helemaal rechts.

Natasja Langerak: Nou vooral, dat er op school veel meer informatie komt, bijvoorbeeld dat er per les naar voren gebracht wordt wat er te doen is. Bijvoorbeeld in de geschiedenisles praten over een oudheidkundig museum. Reducties moeten blijven.

Dick van Zuilen: ik wil het kort formuleren. Ik wil me aansluiten bij de conclusie van een van de deelnemers aan de werkgroepen namelijk dat er op deze dag helemaal geen aandacht is besteed aan de positie van culturele minderheden. In Amsterdam bijvoorbeeld is dat de discussie van de dag. Ik vind dus dat er toch meer gekeken moet worden naar wat verschillende jongeren cultuurgroepen, subcultuurgroepen hier in Zeeland nu allemaal doen. Laten we dan op basis van zo'n onderzoek ons weer eens gaan afvragen: is er een geschikt aanbod, zijn er voldoende accommodaties, en hoe kunnen we jongeren helpen zich zelf te uiten, en hen daarin ook serieus nemen.

Kees Eijkelenboom: een gulden kun je maar een keer uitgeven en ook wat dit probleem betreft, het cultureel aanbod voor jongeren, gaat het om keuzes. In zijn algemeen denk ik dat Zeeland een te overzien gebied is, zeker ook met de vier (vijf) centrumgemeenten, en dat het zaak is om zo effectief mogelijk samen te werken. En wat het CJP betreft, zou ik er ook veel voor voelen om introductieprojecten op een grootscheepse schaal van de grond te krijgen en rondom dat project een nieuwe, nog beter gestroomlijnde informatievoorziening op poten te krijgen, nogmaals, met de instellingen die daarvoor de meeste expertise in huis hebben en zeker ook met de regionale omroep. Ik denk ook dat gekeken moet worden naar aanknopingspunten met het toeristische bedrijfsleven, omdat daar weer een aantal leuke raakvlakken kunnen zitten voor het aantrekkelijk maken van Zeeland voor niet-Zeeuwse CJP-houders.

G. de Vries-Hommes: ik heb een ding heel duidelijk geproefd, dat is dat de ondersteuning van de kunstzinnige vorming in ieder geval moet blijven, ik denk dat dat van het grootste belang is. Er is hier al gezegd: een gulden kun je maar een keer uitgeven, dus je zult misschien moeten kijken of er niet een verschuiving in de budgetten ten gunste van die ondersteuning kan plaatsvinden. Ten aanzien van de infrastructuur denk ik dat we moeten kijken samen met het bedrijfsleven, of het mogelijk is om kunst-bussen te organiseren - kunstbussen hebben we al - want het is waar, de infrastructuur is ongelukkig, en de bevolking is te klein om nog meerdere podia op te zetten.

Peter Joosse: heb ik nou goed gehoord dat u er meer geld voor beschikbaar wil stellen?

G. de Vries-Hommes: binnen het budget heb ik gezegd.

(zaal): welk budget?? welk budget??

G. de Vries-Hommes: het budget van cultuur! in zijn totaliteit.

Peter Joosse: aha. Een verschuiving van ouderen naar jongeren!

P. Favier: door een aantal begrippen te gebruiken lijkt het alsof iedereen het met elkaar eens is, maar bij nadere beschouwing blijkt toch dat die begrippen een veelzijdige interpretatie kunnen hebben. Een zekere verwarring viel mij toch op. Vanuit de school bekeken, luidt de constatering, dat de school een belangrijk rol speelt in het hele gebeuren waar we vandaag over spraken. Die school kan dat nooit op zichzelf doen, die school heeft de functie om het door te laten waaien naar de maatschappij er omheen, en de school verdient het ook om daarbij geholpen te worden door een externe deskundigheid.

Hester Homburg: ik vind van deze dag vooral heel negatief het idee dat jongeren heel weinig aan cultuur zouden doen. Ik vind zelf dat wij heel wat aan cultuur doen.

Peter Joosse: een hele mooie slotconclusie.
De rest laat ik graag over aan de heer Heerebout.

Heerebout: Tot het onmogelijke is niemand gehouden, en ik zal mijn best doen. Wat me is opgevallen is dat er toch veel waarde wordt gehecht aan cultuur op school, dat wordt toch gezien als een belangrijke eerste stap, en dat deed mij terugdenken aan mijn eigen schooltijd. Nu was dat een heel speciale school, in Vlissingen, waar ze altijd wat stoer doen. Het was dan zo, dat in de gymzaal kokosmatten werden uitgerold en een eenvoudig podium werd geconstrueerd, uit het muzieklokaal werd een piano opgehesen alwaar de pianist achter plaatsnam - de heer Stotijn, die naam vergeet ik nooit - de directeur van die school, die dus Dirk heette (bij de leerlingen) zette zich op het podium bij de pianist en keek met priemende blikken de zaal in. Alle leerlingen werden daar eerst naartoe gedreven, want je moest niet proberen stiekum weg te gaan. En het beeld staat nog helder voor mijn geest: terwijl die pianist buitengewoon zijn best deed, zei de man; wacht eens even! en hij wees met zijn vinger en zei: JIJ DAAR! naar voren komen! naar mijn kamer! En tegen de pianist sprak hij vervolgens met gewone stem: speelt u maar door.

Zo heb ik dus mijn culturele vorming gekregen, (ik was, voor alle duidelijkheid, dus niet die jongen die achterin zat te praten) en dan kan je toch nog wethouder van cultuur worden.

Dat is natuurlijk aardig om te vertellen, maar vandaag aan de dag gaat het toch anders. Niettemin kun je er een aantal dingen uit destilleren. In de eerste plaats, zoals ik zei: de scholieren werden bij elkaar gedreven. Ik ben zelf wel een keer betrapt toen ik door het raam naar buiten sprong - want er werd ook buiten de school gepatrouilleerd - en toen moest ik alsnog naar de voorstelling toe, het is werkelijk waar wat ik u vertel. Maar het geeft wel aan dat toen, evenals nu, gevonden werd dat cultuur goed voor mensen is en de jongeren moeten daar misschien wel wat heengeleid worden. Als je ervan overtuigd bent dat deelname aan kunst en cultuur inderdaad een verrijking van het leven kan betekenen - en die mening deel ik - dan moet je er inderdaad je best voor doen om de mensen die dat nog niet zo zien, toch die kant op te sturen. En je constateert dan dat er dan spontaan van alles opbloeit, dat jongeren een andere cultuur ontwikkelen, en daar ben ik zelf eens heel sterk mee geconfronteerd. Ik was wezen praten met Chris Tangelder hier van 't Beest om 't Beest op andere leest te schoeien, van open jongerencentrum naar cultureel jongerencentrum, een tendens die meer aan de orde is. Ik liep terug naar het stadskantoor - hier in 't Beest was het uitgestorven en het was wat unheimisch, niet zo fris en zo - de St. Jacobsstraat in langs La Strada. En daar (het was vrijdagmiddag) kwam je er haast niet doorheen, allemaal fietsen met schooltassen achterop gebonden, het jongerencafé: daar zaten de jongeren, en ze beleefden daar hun jongerencultuur. En toen dacht ik: kijk, nou doen we als overheid geweldig ons best om cultuur te stimuleren, daar ga je over praten en plannen maken, maar in wezen ontpopt het zich vanzelf. En als dat dan zo is dan moet het toch niet moeilijk zijn om dat wat verder te sturen, dat verder vorm te geven. Dat kost dan geld en goede woorden, da's altijd zo, ik moet wat dat betreft ook zeggen dat ik de samenwerking hier in Goes tussen scholen, Steunpunt, gemeente, geprobeerd is met niet onaardig resultaat. En dat is dan ook de les van vandaag, dat je moet proberen op diverse manieren dingen te doen. Met goede bedoelingen en overleg kom je al een heel eind, en dan ook blijkt dat je met beperkte middelen toch al heel wat kunt bereiken.

De discussie over het gebrek aan informatie is dan een wat moeizame: wat dit betreft moet ik denken aan het "strippenkaart"-initiatief dat in Goes was ontwikkeld samen met de scholen. Je kon daaruit aflezen welke scholen en welke klassen daar nou het meest op reageerden - hadden we natuurlijk stiekum allemaal gecontroleerd - en het bleek dat één bepaalde klas nogal uitviel. Het was daar dus inderdaad zo dat in die klas (ik zal de school niet noemen) de leraar die voor de uitgifte van de informatie was gevraagd, er niet al te veel moeite voor had gedaan. Je kunt

dus nog zulk mooi drukwerk maken, je moet de belangstelling ook echt wekken en daar heeft het onderwijs een essentiële taak in.

We hebben vandaag een heleboel gehoord waar we allemaal wel het nodige van zullen hebben opgestoken. Ik heb in ieder geval wel een paar blaadjes volgeschreven die ik wellicht een andere keer weer zal gebruiken als ik weer eens iets verstandigs moet zeggen. Ik heb een boel leuke dingen gehoord en ik wil graag iedereen die daaraan een bijdrage heeft geleverd, daarvoor bedanken: de mensen die achter de tafel zitten, de zaal, en in die zaal wil ik toch heel speciaal de jongeren bedanken want eigenlijk doen we het daar toch allemaal voor.

En ik trek vast mijn eerste conclusie voor een vervolgesprek:

dat deelname aan jongerencultuur vooral bij meisjes voorkomt.

Ik dank u wel.

september 1990

Reacties van de leerlingen op de Zeeuwse Culturele Dag.

(opgetekend door Renato Papa, medewerker Zeeuwse Jeugdraad)

- De heren Van Zuilen en Eikelenboom maakte een slechte indruk op de aanwezige leerlingen. De heer Van Zuilen was wetenschappelijke analyses aan het geven, maakte qua presentatie een slechte indruk, sprak totaal niet aan bij de leerlingen.
- Mevrouw Herder en de heer Favier maakten een betere indruk, qua presentatie alsook qua inhoud.
- De leerlingen betreurden dat zij niet in het panel zaten. Maar via interruptie hebben ze kunnen zeggen wat zij wilden zeggen, en dat vonden ze een pluspunt.
- Meepraten in de subgroepen werd door hen als prettig ervaren, doordat zij via deze invalshoek ook konden laten zien geïnteresseerd te zijn in kunst en cultuur. Vooral het enthousiasme van het zelf doen, theater maken, muziek maken, kwamen daarbij naar voren. De gedachtenwisseling met beleidsmakers was prettig verlopen.
- De leerlingen waren van mening dat hun interesses voor uitingen van kunst of cultuur werden onderschat, ofschoon ze erkennen dat een kleine groep leerlingen echt geïnteresseerd is in kunstcultuur (zij gaan naar allerlei voorstellingen, en spelen zelf muziek, theater), de grote groep wel meedoet als de docent ze aan het handje nemen, en er een kleine groep kunstcultuurhaters is.

Namen van de leerlingen:

Hester Homburg (Buys Ballot) (Goes)

Janine Weysen (Goes Lyceum)

Marjolein Meulblok (Goes Lyceum)

Natasja Iawoekak (Prof. Zeeman) (Zierikzee)

PZC 14 maart 1990

Zeeuwse Culturele Dag: geen nieuwe jeugdrevolte

MIDDELBURG — De krachtigste culturele vernieuwingen in de westerse, na-oorlogse maatschappij zijn steeds weer opnieuw door jongerenbewegingen op gang gebracht. Hippies en yuppies, provo's en punks, ze slaagden er allemaal in een ware culturele revolutie te ontketenen waarvan de hedendaagse maatschappij de sporen draagt.

Hele generaties jongeren zijn inmiddels in staat gebleken om, veelal tegen de gevestigde belangen in, hun eigen uitingsvormen te creëren. Ze functioneerden daarmee als richtinggevend culturele kracht. Er is in Zeeland slechts een officieel podium waarop de jongeren-cultuur de afgelopen jaren consequent kansen heeft gekregen om haar vernieuwende aspecten te ontplooiën, en wel in een grote diversiteit aan uitingsvormen. Dat podium is te vinden in jongerencentrum 't Beest te Goes.

Donderdag (morgen) houdt de Zeeuwse Culturele Raad daar haar jaarlijkse Zeeuwse Culturele Dag, ditmaal — het ligt voor

de hand — aan de jongeren-cultuur gewijd. Een manifestatie van aanstormend jeugdig Zeeuws talent dat nu eindelijk de kans krijgt om de gevestigde namen in het culturele wereldje van deze provincie eens goed de oren te wassen? Nee dus. Een kijkje naar de deelnemerslijst leert dat een vijftigtal functionarissen, voornamelijk afkomstig uit de 'beleids- en uitvoerings-sfeer' een dagje bij elkaar komt om zich het hoofd te breken over een zorgwekkend klinkend vraagstuk: hoe bij te dragen aan de 'opvoeding van jongeren tot deelname aan de cultuur'?

Een bijeenkomst dus van volwassenen die er weinig vertrouwen in hebben dat de Zeeuwse jongeren in staat zijn om op eigen kracht aan hun 'leefwereld' vorm te geven. Er is dan ook een hele mondvol aan 'doelstellingen' geformuleerd: „Grotere informatie- en kennisoverdracht, uitbouw van samenwerking tussen verschillende organisaties. Op beleids- en uitvoeringsniveau een structurele aandacht voor cultuur-

deelname van jongeren. Meer accent op jongeren-cultuur en jongerenprogramma's in het kunstenaarsaanbod, de kunstzinnige vorming en het onderwijs. Verbetering van de Zeeuwse culturele infrastructuur en voorzieningen voor jongeren in Zeeland”.

Vijf jaar geleden organiseerden de overheden — ook de Zeeuwse — zoiets als een Jongerenjaar. Ook toen werden fraaie doelstellingen geformuleerd, die vervolgens snel werden vergeten. De Zeeuwse jeugd gaf toen zelf aan wat de optimale deelname aan het culturele leven nog het meest in de weg staat: het ontbreken van fatsoenlijk openbaar vervoer. Maar daar hebben ze het morgen, op die culturele dag dus niet over.

Er zijn wel vier deskundigen ingehuurd. Die zullen hun licht over al die andere gewichtige kwesties laten schijnen. De Amsterdamse pedagoog drs Dick van Zuijlen is er een van. Hij komt vertellen in hoeverre de benadering van jongeren 'geschiedt vanuit een erkenning van hun eigen cultuur, of-

wel juist vanuit opvattingen die door gevestigde maatschappelijke en politieke kaders wenselijk worden geacht'. Een hamvraag. De organiserende Zeeuwse Culturele Raad doet er — getuige de rest van het programma — goed aan om het antwoord te gebruiken voor diepgaand zelfonderzoek.

Directeur Kees Eljkelenboom van de Stichting Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) komt vertellen welke rol zijn eigen instituut kan vervullen. Marijke Herder, medewerkster van het Servicebureau voor Jeugd- en Jongerenwerk in Zuid-Holland, probeert jongeren te stimuleren eigen 'producties' (muziek, toneel, dans) van de grond te tillen. Haar provinciebestuur heeft daar een subsidieregeling voor in het leven geroepen. Ze komt uitleggen hoe dat alles in z'n werk gaat. Tenslotte zal de rector van het Goese Buys-Ballotcollege een inleiding houden over 'cultuur op school'.

Er zal vervolgens — het recept is bekend — in werkgroepjes worden gediscussieerd over 'aan-

bodsfeer', 'promotie', 'lokatie' en 'voorwaarden'. En de inleiders zullen zitting nemen in een panel dat de uitkomsten van commentaar voorziet. De provinciale overheid beschouwt dit alles als een zeer serieuze aangelegenheid, wat blijkt uit de deelname van cultuur-gedeputeerde G. de Vries-Hommes. Ze spreekt niet alleen een openingswoord, maar zal ook in het panel zitting nemen.

En de jongeren zelf? Kunnen die misschien ook nog hun zegen doen over al hetgeen die goedwillende volwassenen voor hen proberen te bedenken? Er komen inderdaad enkele jongeren op de deelnemerslijst voor: een paar leerlingen van het Goese Lyceum en van de prof Zeeman-scholenge-meenschap in Zierikzee. Maar of die nou het aanstormend Zeeuws talent op representatieve wijze vertegenwoordigen?

En dan is er, tussen de bedrijven door, ook nog even tijd voor de levende cultuur: leden van een 'beeldend-theater', het

Zeeuwse Flap- en Ju-bedrijf, zetten hun beste beentje voor. Het gezelschap, aldus de organisatoren van deze dag, geniet internationale bekendheid en verzorgt ook met enthousiasme schoolvoorstellingen binnen en buiten Zeeland. Deze theatergroep legt zich vooral toe op 'het weergeven van impressionistische beelden, onwerkelijk en toch werkelijk, in onverwachte vormen, bizar of vermakelijk, steeds verrassend'. Dat klopt wel zo ongeveer. Zo'n vijftien jaar geleden kon men over de prestaties van ditzelfde gezelschap een soortgelijke omschrijving lezen. Niet bepaald een 'erkenning' dus van hetgeen door hedendaagse jongeren zelf aan het Zeeuws cultuurgedrag wordt gedragen. Of het zou een jongeren-cultuur moeten zijn die, zoals inleider Van Zuijlen ter sprake zal brengen 'door gevestigde maatschappelijk en politieke kaders wenselijk wordt geacht'. Tot een nieuwe culturele revolutie zal zoiets niet leiden.

● Henk Postma

Scholieren bijten van zich af op cultuurdag

PZC

ZATERDAG 17 MAART 1990

GOES – Hoe vocd je jongeren op tot deelname aan de Cultuur? De pakweg vijftig functionarissen, afkomstig uit de 'beleids- en uitvoeringssfeer', hadden er donderdag tijdens de jaarlijkse Zeeuwse Culturele Dag een hele kluit aan. Want wat heet Cultuur? Zijn dat de 'zoethoudertjes' uit de gevestigde kunstwereld, waarmee goed opgeleide volwassenen hun behoefte aan status bevredigen? Nee, oordeelde één van de inleiders, drs Dick van Zuilen (Universiteit van Amsterdam), cultuur is natuurlijk veel meer dan het 'speeltje van een maatschappelijke bovenlaag'.

„Binnen alle sociale groepen, en dus ook onder de jongeren, kom je mensen tegen die veel kennis en energie steken in deelname aan allerhande vormen van cultuur. Of het nu om harmonie en brassbandmuziek gaat, koorzang, graffiti, breakdancing of biljarten, kickboksen, tennis of squash dan wel postzegelverzamelen, steeds wordt via een enorme tijdsinvestering een hoge graad van perfectie nagestreefd, gekoppeld aan een vergaand onderscheidingsvermogen.”

Desalniettemin verraadde zich op deze dag veelvuldig een behoefte om de lieve jeugd op pedagogisch verantwoorde manier

de weg naar schouwburg of museum te wijzen. En diverse malen werd de kunstzinnige vorming aangeprezen als wondermiddel dat jongeren van de veronderstelde cultuurbarbarij zou kunnen genezen. Zo vaak dat cultuur-gedeputeerde G. de Vries-Hommes er aan het slot van de dag op zinspeelde dat ze voor dit nobele doel nog meer geld dan nu al het geval is, van haar kunst- en cultuurbudget zal afzonderen.

Het leek zeer in tegenspraak met haar eerdere woorden: „Het aantal jongeren dat met cultuur bezig is en het aantal uren dat er per jongere aan cultuur gedaan wordt, is onvoorstelbaar groot.” En: „Duizenden jongeren zijn actief als onbezoldigd beeldend kunstenaar in de graffiti-sector. Dat wordt niet door iedereen gewaardeerd. Sommige mensen noemen dat vandalisme, maar dat zijn vanzelfsprekend mensen die geen culturele normen hanteren.”

Grenzen

Het gezelschap dat op deze Zeeuwse Culturele Dag in het Goese jongerencentrum 't Beest bij elkaar was, wilde dergelijke

culturele normen natuurlijk wel hanteren. „Voldoen de jongeren aan de normen die wij stellen en welke normen mogen wij stellen?”, vroeg de gedeputeerde zich af. De aandacht, oordeelde ze, moet in ieder geval gericht zijn op het ontwikkelen van een vermogen om de vage grenzen tussen 'kwaliteit en pulp' te herkennen.

Drs Van Zuilen wilde al deze volwassenenwijsheid graag wat relativeren. „Zo om mij heen kijkend moet ik constateren dat ook hier geen jongeren zijn uitgenodigd en het onderwerp van deze dag heeft alles in zich om gekenschetst te worden als een volwassenenprobleem waar jongeren absoluut geen boodschap aan hebben.” Hij waarschuwde voor een al te negatieve kijk op het culturele onderscheidingsvermogen van de jeugd. Jongeren zijn volgens hem te vaak slachtoffer van een 'beschavingsoffensief' waarmee geprobeerd wordt hen de 'goede' smaak van de ouderen in te pepen. „Men probeert er niet achter te komen welke culturele betekenis jongeren hebben, maar veelal wordt gekeken naar wat zij cultureel niet zijn.” En zo dit niet het geval is probeert de cultuurindustrie de jongeren hun smaak te 'dicteren'. Zo worden de jongeren 'in de hoek van het tekort, van het niet aanwezig

zijn, van de geperverteerde smaak gedrukt'. Zeer ten onrechte, aldus Van Zuilen. Hij adviseerde zijn gehoor om eerst maar eens op pad te gaan om te bekijken: wat doen de Zeeuwse jongeren in hun verschillende cultuurgroepen nou precies?

Wirwar

Maar die boodschap leek groten-deels verloren te gaan in de wirwar van wetenschappelijke termen die de drs voor het voetlicht bracht. „Esthetisch distinctievermogen. Wat moeten wij daar nou mee” protesteerden de enige jongeren die deze dag mochten bijwonen, een groepje meisjes, gerecrueteerd uit het voortgezet onderwijs in Goes en Zierikzee. Maar de strekking van Van Zuilens verhaal was hen uit het hart gegrepen. En om dat te uiten eisten ze enige, niet geprogrammeerde, spreektijd op. Later slaagden ze er zelfs in om, eveneens onvoorzien, een plaatsje te veroveren in het panel dat de uitkomsten van de discussies van commentaar moest voorzien.

Hester Homburg (15) van het Buys Ballotcollege in Goes: „Ik vind dat er op deze dag heel negatief is gesproken over de belangstelling van jongeren voor cultuur. Ik vind dat er heel veel gedaan wordt door jongeren. Doen jongeren soms pas echt aan cultuur als ze zich aanpas-

sen aan de volwassenencultuur?” Ze traeteerde het gehoor ook nog op een goede raad: „Haal er de volgende keer ook jongeren bij.”

Voorzitter G. R. Heerebout van de Zeeuwse Culturele Raad benaderde hun mening misschien nog het dichtst toen hij aan zijn slotwoord toekwam. „Cultuur op school wordt kennelijk gezien als een belangrijke eerste stap. Deelname aan kunst kan een verrijking van het leven betekenen. Maar het moet wel spontaan gebeuren. Ik kwam laatst langs een café boordevol jongeren. Die bleefden daar hun eigen cultuur. In wezen ontpopt zich dat vanzelf. Het moet toch tamelijk eenvoudig zijn om daarbij wat te helpen en wat te sturen. Uiteraard kost dat geld, maar vaak blijkt dat je met goede woorden en bedoelingen al een heel eind komt.”

PROGRAMMA ZEEUWSE CULTURELE DAG 1990

- 09.30 - 10.00 uur ontvangst deelnemers met koffie
- 10.00 - 10.05 uur verwelkoming door de voorzitter van de raad, de heer G.R. Heerebout
- 10.05 - 10.20 uur openingswoord door de gedeputeerde voor cultuur, mevrouw G. de Vries-Hommes
- 10.25 - 10.45 uur inleiding door Dick van Zuilen (Universiteit Amsterdam) over het thema: "kultuurdeelname van jongeren in Nederland"
- 10.45 - 11.05 uur KOFFIEPAUZE
- 11.10 - 11.30 uur inleiding door Kees Eijkelenboom (direkteur CJP) met het thema: "het CJP als middel voor grotere cultuurdeelname"
- 11.30 - 11.50 uur inleiding door Marijke Herder (programma-medewerkster Serviceburo voor Jongerenwerk Zuid-Holland) over het thema: "produkties voor en door jongeren"
- 11.55 - 12.15 uur inleiding door Paul Favier (rector Buys-Ballot-college te Goes) over het thema: "cultuur op school"
- 12.30 - 14.00 uur LUNCH
- Tussen de onderdelen van het ochtendprogramma door, worden bijdragen geleverd door leden van de beeldend-theatergroep HET FLUP EN JU BEDRIJF
- 14.00 - 14.15 uur toelichting op de werkwijze in de werkgroepen; verdeling van de deelnemers over een viertal werkgroepen
- 14.15 - 15.45 uur diskussie in werkgroepen (hierin koffie en thee)
- 15.45 - 16.30 uur een panel becommentarieert de bijdragen die door de werkgroepen zijn geleverd. In het panel nemen zitting:
- mw. G. de Vries
  - mw. M. Herder
  - dhr. K. Eijkelenboom
  - dhr. P. Favier
  - dhr. D. van Zuilen
- het panel wordt geleid door Peter Joosse, redakteur van Omroep Zeeland
- vanaf 16.30 uur afsluitende woorden door de voorzitter van de raad; hierna informele voortzetting in het kafé.

Deelnemerslijst Zeeuwse Culturele Dag 1990 15 maart 1990 te Goes

naam	functie/namens	plaats
Alexander, Dries + Fred Hanny	vrijwill./kult.werker SKW Vliss.	Vlissingen
Aspert Jack van (betaald)	beleidsmedew. cult. griffie	Middelburg
Berge, A.J. van den	medew. alg.zaken gemeente	Kapelle
Been, Harry	consulent St. Sur., Antil. enz.	Middelburg
Bom, Joke	sekretaresse ZCR	Vlissingen
Brandenbarg, Ton	conrector prof.Zeeman/lid ZCR	Zierikzee
Bruinessen, Hans van	bureau dienstverlening N.Brabant	Den Bosch
Bruijne, A. de	plv. rector	Vlissingen
Duc, Danie le	kunstzinnige vorming Vlissingen	Vlissingen
Eijkelenboom, Kees.	directeur St. CJP	Amsterdam
Favier, Paul	rector scholengem. Buys-Ballotcol.	Goes
Groven, Miriam	org. podiumkunsten	Koudekerke
Heerebout, G.R.	voorzitter ZCR	Kloetinge
Herder, Marijke	progr.medew.Serviceb.J&J-werk ZH	Den Haag
Heijde, A.M. v.d.	ambt. welzijn gemeente	Domburg
Hofman, Wim	adj. directeur ZCR	Vlissingen
Homburg, Hester + Mieke v. Strien	leerlingen Buys Ballotcollege	Goes
Hoogte, Gemma v.d.	Zeeuws Steunpunt	Middelburg
Hoste, Karin	medew. bur. vrijetijdsbel. gem.	Terneuzen
Hundscheid, drs. J.	sekretaris Z.Jeugdraad	Middelburg
Jong. P.J. de (J.C.Davidse)	Rijkscholengemeenschap	Goes
Josse, Peter	redakteur Omroep Zeeland	O.Souburg
Jorritsma, S.	leraar	Middelburg
Keijzer, Anika	stafmedewerkster ZCR	Vlissingen
Klaver, Frans	lid werkgroep pol.vorming ZJR	Middelburg
Koch, Henk	directeur ZCR	Middelburg
Leeman, Hubert	stafmedewerker ZCR	Middelburg
Leuven, C. van	voorzitter ZJR	Hulst
Lubbersen, R.	Z. Steunpunt	Middelburg
Meulblok, Marjol.+ Janine Geijsen	leerl.raad Goese Lyceum	Gravenpold
Meurichy, Wim de	hfd.bur. cult.& onderw. griffie	Middelburg
Meijs, Mathieu	directeur Zeeuwse Muziekschool	Middelburg
Mourik, J.J. van	docent/bestuurslid 't Beest	Goes
Mutsaers, drs. A.	directeur Stichting Zeeland	Middelburg
Out, Nico	Zeeuws Steunpunt KV	Middelburg
Overbeeke, A.C. van	wethouder gemeente	Kapelle
Overdam, Geert	Zeeuws Steunpunt	Middelburg
Overdam, Klaas	beleidsfunktionaris CR Vliss.	Vlissingen
Papa, Renato	medewerker Z. Jeugdraad	Middelburg
Postma, H.	red. PZC	Vlissingen
Repe, T. v.d.	't Beest	Goes
Royen, Monique	Zeeuws Servicebureau J&J-werk	Middelburg
Scholten, H.C. + I. Mulder	direkt./medew. Zuidlandtheater	Terneuzen
Scholten, W.	prov. museumconsulent	Middelburg
Smit, Carlos de	jongerenwerker SJC	Oostburg
Smit, mr. E.	vice-voorz. ZCR	Middelburg
Tangelder, Chris	jongerencentrum 't Beest	Middelburg
Toorn, L.A. van der	conrector	Koudekerke
Velzen, Petra van + 7x	leerl. raad prof. Zeeman	Zierikzee
Vermeer, Jaap	coörd. Z. Servicebureau J&Jwerk	Middelburg
Verplanke, H.	beeldend kunstenaar	Goes
Vollaard, drs. P.J.	wethouder gem. Borsele	Heinkensza
Vos, C.M. de (R. Dekker)	lid ZCR/medew. afd. welzijn Tern.	Terneuzen
Vries-Hommes, mw. G. de	gedeputeerde voor cultuur in Zld	Middelburg
Willemse Ton (betaald)	beleidsmedew. cult. griffie	Middelburg
Winter, Farida	medew./progr.bemiddel.Servicebur.	Middelburg
Zuilen, Dick van	inleider/universiteit Amsterdam	Amsterdam